

dr. TAHAXHABIRULVANI

KRIZA E MENDIMIT BASHKËKOHOR

LOGOS-A

DR. TAHA XHABIR ULVANI

KRIZA E MENDIMIT BASHKËKOHOR

– Pasqyrime dhe propozime zbërthimi –

Logos-A
1997/1418

Biblioteka Mendimi islam

Titulli i origjinalit

Dr. Taha Xhabir El-Ulvani

El-Ezmetul-Fikrije El-Mu'âsire

The International Institute of Islamic Thought,

Herndon, Virginia – USA, 1993

Përktheu

Muhamed Mustafa

Recensor

Nexhat Ibrahimi

Copyright[®] by Logos-A - 1997

CIP - Каталогизација во публикација

Народна и универзитетска библиотека "Климент Охридски" -
Скопје

297:1*19*

297.371:1

ULVANI, Taha Xhabir

Kriza e mendimit bashkëkohor : pasqyrime dhe propozime zberthimi /
Taha Xhabir Ulvani ; [përktheu Muhamed Mustafa]. – Shkup : Logos-A,
1997. – 75 str. ; 20 cm. – (Biblioteka Mendimi islam)
Prevod na deloto: El-ezmetul-fikrije el-mu'âire

ISBN 9989-601-52-6

a) Islam – 20 v. b) Vospitanie i obrazovanie – Islam
– Filozofija

Dr. Taha Xhabir Ulvani

KRIZA E MENDIMIT BASHKEKOHOR

Pasqyrime dhe propozime zbërtimi

PARATHËNIE

Duke u nisur nga problemi specifik me të cilin ballafaqohen të rinxjtë që i studiojnë shkencat shoqërore në universitetet e Perëndimit, Komisioni kulturor i Ligës Islame (1407-1408/H - 1988) vendosi që brenda programit të vet kulturor të organizojet ligjérata të posaçme mëth shkencave shoqërore nga aspekti islamik. Meqë këto shkenca studiohen në universitetet e Perëndimit, sipas metodologjisë që paraqet natyrën dhe kontributin e kulturës perëndimore, si dhe prezentojnë parimet ideologjike e filozofike të qytetërimit perëndimor, studiuesi musliman, që i hulumton këto shkenca gjendet në një pozitë të vështirë rrëth asaj se a krahasohet Islami që mbështetet vetëm në dy burime: në shpalje dhe në ekzistencë, eventualisht në intelekt e shqisë me metodat shkencore perëndimore të cilat e mohojnë shpaljen, s'e njohin si burim të njohjes dhe të gjitha studimet shoqërore i shohin nga prizmi i shkencave natyrore.

E gjithë kjo ka ndikuar dukshëm që shkencat shoqërore dhe studimet humane të mos kenë pasqyrë të plotë rrëth njeriut si individ, si qenie familjare, si qenie shoqërore, dhe rrëth marrëdhënieve njerëzore.

Disertacionet perëndimore që merren me studime të tillë karakterizohen me mënyra të shumta dhe me dobësi.

Transferimi i këtyre shkencave shoqërore e njerëzore në botën islamë ka shkaktuar destabilizim, tronditje dhe verbum të syve, ashtu siç u shkaktuan edhe në Perëndim, bila edhe më tepër.

Në qoftë se progresi i Perëndimit mbulon disa dobësi e mangësi të këtyre shkencave në lëmin shoqëror e human, regresi i botës islamë zbulon negativitetet dhe reziqjet e tyre në formimin e intelektit njerëzor.

Nga ky aspekt Komisioni kulturor i Ligës i propozoi Institutit Ndërkombëtar të Mendimit Islam që të organizojë seminar rreth qëndrimit të Islamit ndaj shkencave shoqërore, edhe atë nga bindja që ka Liga ndaj rolit udhëheqës të Institutit. Liga ka për qëllim që kjo çështje të jetë esenciale në programin që e zhvillon Institutit për zberthimin e problemit ideologjik, kulturor e civilizues të ummetit dhe për rikonstruktimin e metodave të mendimit islam dhe të njohjes islamë.

Përgjegjësi i Seksionit të kulturës në Ligën Islamë, prof. Husein Kazazi, në fillim të këtij seminari ka potencuar rolin që e ka luajtur Institutit në bashkëpunim me Ligën për t'u organizuar një seminar i tillë.

Në këtë seminar, që u zhvillua gjatë periudhës 17-19 qershor 1988 në selinë e Institutit, prezantuan dhe ligjéruan këta profesorë:

1. Dr. Abdulhamid Ahmed Ebu Sulejman, kryetar i Këshillit të Institutit.
2. Dr. Taha Xhabir Ulvani, drejtor i Institutit.
3. Dr. Mahmud Ajid Rushdan, drejtor i Seksionit të arsimit dhe edukatës në Institut
4. Dr. Ahmed Zeki Hammad, kryetar i Bashkësisë Islamë në Amerikën Veriore.

Ligjéruesit zhvilluan ligjérata rreth çështjeve të ndryshme që kishin të bëjnë me tematikën e seminarit, gjë që

vërtetoi rëndësinë e organizimit të seminareve, simpoziumeve dhe tribunave të tillë.

Në mesin e ligjératave ishte edhe ajo e dr. Taha Xhabir Ulvanit me titull "Kriza e mendimit bashkëkohor; pasqyrime dhe propozime zberthimi".

Prezentuesit e këtij seminari shprehën dëshirë që kjo ligjératë të batohet së bashku me diskutimet që u zhvilluan me atë rast (ndoshta Zoti dëshiron dhe plotëson kërkesën e tillë në të ardhmen e afërt...)

Instituti ua prezanton lexuesve këtë ligjératë¹ si ftyr të parë të botimeve që do të vijojnë në këtë seri të re dhe që t'i përbajnjë ligjératat më të rëndësishme të cilat i organizon Institut me qëllim që të depërtojnë në hapësira edhe më të gjera.

Shpresojmë se këto ligjérata dhe diskutimet që do të vijojnë do të jepin kontributin e duhur rrëth çështjeve ideologjike, kulturore e civilizuese të ummetit, rrëth mënyrave që i ofron Islam për të dalur nga kjo krizë dhe për tia kthyer ummetit Islam rolin e kërkuar në lëmin civilizues.

Instituti Ndërkombëtar i Mendimit Islam
Herndon - Virxhini
Ramazan 1409/H - Prill 1989

¹ Shtëpia botuese "Logos-A" përfiton nga rasti që edhe lexuesve shqiptarë fuqia prezentojë këtë ligjératë, me shpresë që edhe më tutje të vazhdojë me botime nga kjo lëmë (botuesi).

HYRJE

Nga mesi i shekullit tetëmbëdhjetë, dyert dhe dritaret e Botës islamë u hapën para mendimit perëndimor, metodologjisë perëndimore, kulturës perëndimore, qytetërimit perëndimor, arteve, shijeve dhe traditave perëndimore. Që kur filluan perëndimorët t'i ndërtojnë kishat misionariste të cilat në vete përmbanin shkolla edukative, si psh. në Bejrut, Kajro, Bagdad, Mosull, Aleksandri, Stamboll dhe në qendra të tjera islamë, kurse fortifikatat ideologjike e kulturore islamë, të mbeturë në mesin e këtij populli, një nga një dobësoheshin ashtu siç dobësoheshin edhe gjeneratat islamë, të gjitha njojuritë tona teorike u shndërruan qind për qind në njojuri perëndimore apo të formuara në bazë të formës dhe modelit të perëndimorëve. Gjithë kjo dominoi në ideologji, metodologji, burim dhe në filozofinë gnosiste, gjegjësisht në çdo tematikë, qëllim apo synim që ka lidhje të afërt apo të largët me filozofinë. Bile edhe shkencat që i quajmë shkenca të shariatit, tradicionale ose esenciale, pësuan ndryshime ngase ranë nën ndikimin e formave të progresit perëndimor, të mënyrave perëndimore dhe të metodave perëndimore përritjen e së vërtetës, për shqyrtimin dhe për zberthimin e problemeve gjegjëse.

Në këtë mënyrë personaliteti islamik humbi elementet kryesore intelektuale dhe psikike. Parimet intelektuale të muslimanit mbështeten jo vetëm në dhundi, përgatitje, trashëgimi, potencial, aftësi kulturore, koncepte, përsiatje, meditime, përvoja, eksperimente, studime, analiza e ob-

servime, por edhe në metodologji e njohje, ngase në qoftë se ekziston metoda dhe njohja, ekziston dhe formohet intelekti.

Elementet psikike përveç përgatiljes dhe aftësisë prezentojnë edhe artet e letërsisë dhe në këtë mënyrë si zakonisht formojnë shijen që e quajmë psikologjike.

Nga ky parim konstatojmë se filozofët nuk janë larguar shumë kur i kanë ndarë vlerat në tri grupe: në vlera të së drejtës, në vlera të së mirës dhe në vlera të bukurisë, e në qoftë se në ndonjë çështje janë larguar, atëherë kanë vepruar kështu vetëm në caktimin e lidhjeve të këtyre vlerave me burimet dhe metodat.

Mendimi i tyre se vlerat e së drejtës dhe së mirës burojnë vetëm nga intelekti për ne është i gabuar dhe i refuzuar. Ne gjithashtu nuk pranojmë që vlerat e bukurisë të burojnë nga intelekti apo nga shija, dëshira e epshi. Për ne muslimanët, burimi i të gjitha vlerave ka të bëjë me dy gjëra të pandashme: me shpaljen dhe me ekzistencën.

Shpalja nënkupton çdo gjë që nxirret nga Kur'ani e Sunneti, gjë që aplikohet edhe me ekzistencën, ngase vetëm nëpërmes këtyre dy burimeve i njohim shkallët e vlerave dhe i klasifikojmë në obligative, të nevojshme dhe të mira, gjegjësish ashtu siç i kanë klasifikuar dhe ashtu siç janë shprehur dijetarët tanë.

Këto janë dy burime të pandashme dhe në rast se ndahen, atëherë fillon shkatërrimi i këtyre vlerave apo i të gjitha shkallëve të tyre.

DY ÇËSHTJE ESENIALE

Para se tē hyjmë nē thelbin e temës sonë, dëshiroj që t'i sqaroj dy çështje esenciale që do tē jenë shtylla të asaj që do ta zbërthej më tej.

ÇËSHTJA E PARË

Çështja e invazionit ideologjik

A është çështja e invazionit iluzion apo e vërtetë?

Intelektualët tanë janë ndarë nē dy grupe të kundërtë, ngase kur bëhet fjalë pér këtë çështje, një grup e mohon me pretekst se kështu mendojnë vetëm fanatikët të cilët refuzojnë qytetërimin e kohës moderne dhe injorojnë kryengritjen e bashkëpunimit dhe lidhjeve bashkëkohore të cilat vështirë mund tē ndahen me kufij gjeografikë, politikë e nacionalë dhe t'u përballojnë ndikimeve të qytetërimit botëror me tē gjitha format ideologjike, kulturore e artistike.

Pra, sipas tyre nuk ekziston invazion e as invadues, por vetëm ideologji, kulturë e arte, të cilat përhapen ashtu siç përhapen valët e ngrohta apo tē flohta të ajrit pa kurrfarë rezistence nga ana jonë.

Sipas tyre, mendimet dhe kulturat, ndërhyjnë njëra në tjetrën ashtu siç zhvillohet përzierja e ujërave në mes ve-

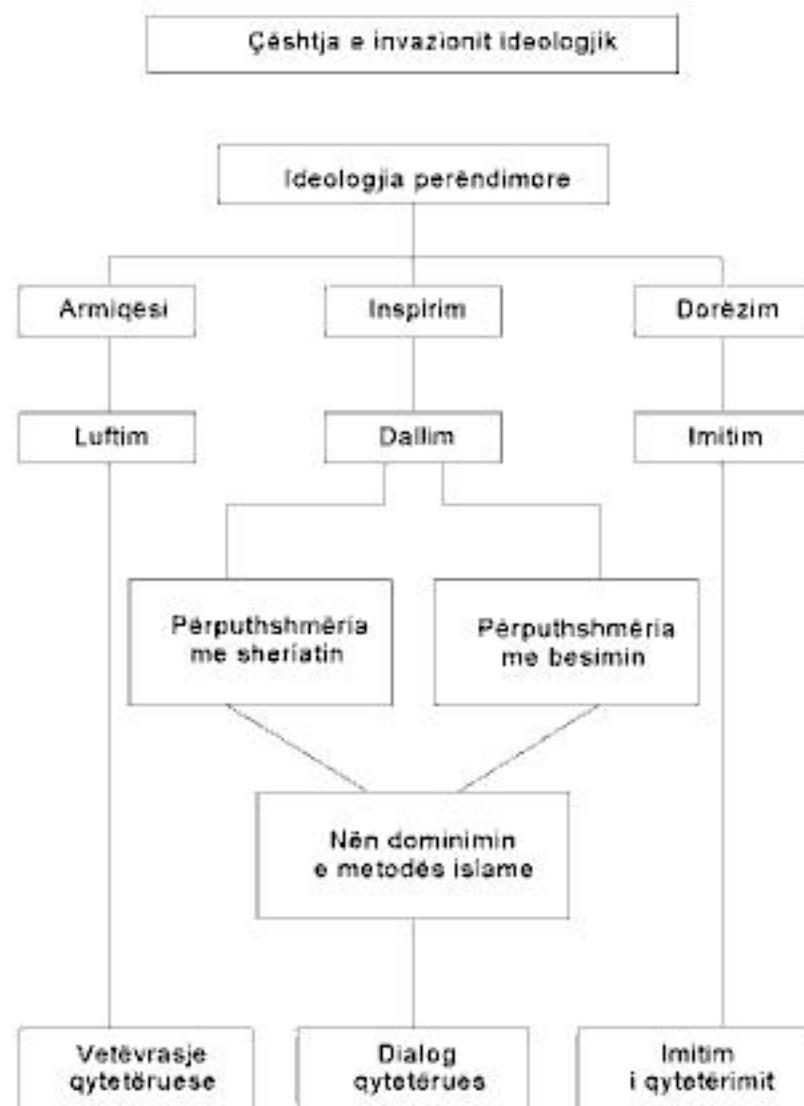
te, pa kurfarë dallimi mes ujérave ndërkombétare, lokale, natyrore apo artificiale.

Këtë qëndrim e kanë ihtarët dhe nxënësit e këtij qytetërimi, të cilët janë formuar me ideologjinë dhe kulturën e tij.

Çdo popull që mendon kështu rrëth këtij qytetërimi, i dorëzohet, bëhet vetëm pranues i çdo gjëje që ia ofron dhe e konsideron si qytetërim aksiomatik që s'mund as të rezistohet e as të përballohet.

(Shiko skemën në faqen vijuese!)

Foma Nr. I

Grupi i dytë mendon se invazioni është realitet objektiv dhe betejë e vazhdueshme që ka në vete ushtarë, armë, viktima, luftëra, trima e frikacakë. Sipas këtij grupi, ideologjitet, kulturat dhe qytetërimet kufizohen në vend e në hapësirë, gjegjësisht u ngajnjë ushtarëve që kufizohen me kufij lokalë e ndërkombëtarë pa kurrfarë kapercimi, e në qoftë se i kapërcejnë kufijtë, konsiderohet armiqësi dhe invazion dhe në këtë rast rezistenca dhe përballimi janë të detyrueshme.

Mendimi ynë të cilin e zgjodhëm dhe saktësinë e të cilit mund ta argumentojmë me fakte është mesatar, gjegjësisht ashtu siç na mëson Islami.

Ne mohojmë që bota është vatan i një qytetërimi të vetëm. Këtë konцепcion e përkrah grupi i cili mohon invazionin ideologjik, dhe e pranon si iluzion e jo si realitet. Edhe në qoftë se paramendojmë qëllimin e mirë të tyre, përsëri vërejmë se ky qëndrim është në shërbim të plotë të qytetërimit perëndimor që dominon në botën tonë bashkëkohore, gjegjësisht i anulon apo i deformon ideologjitet, qytetërimet dhe kulturat e popujve të tjerë të ndryshëm, të cilët përjetuan invazionin e kolonializmit perëndimor në kohën tonë moderne.

Ne mendojmë se kjo formë paraqet imitimin qytetëres, të cilin i paraprin imitimi ideologjik e kulturor. Në qoftë se e ndjekim këtë qëndrim ashtu siç ishte qëndrimi i ummetit në fillim të këtij shekulli, atëherë do të shndërrohemi në imitues të qytetërimit dhe ideologjisë së Perëndimit, do ta humbim identitetin tonë kulturor e qytetëres, do ta humbim pozitën tonë dhe në fund do të fundosemi në humnerën e qytetërimit perëndimor, edhe pse vetë Perëndimi orvatet të shpëtojë prej saj.

Ne gjithashu nuk pranojmë mendimin e grupit që paramendon botën si grumbull të qytetërimeve të pavarura dhe si ishuj të ndarë që s'kanë aspak nevojë për njënljetrin. Ky konцепcion injoron realitetin e nevojave të

përbashkëta në mesin e gjinisë njerëzore. Përkundër këtij koncëpsioni, Islami ka qëndrim tjetër, ngase në këtë mënyrë populli dënon veten me izolimin qytetëruar që i ngjan procesit të vetëvrasjes qytetëruar, kulturore e ideologjike.

Në qoftë se pranojmë një gjë të tillë, do të vërejmë se ky konceptjon injoron revolucionin e bashkëpunimit dhe lidhjeve, të cilat asnjë shtet s'mund t'i përballojë. Në qoftë se mbyllen dyert, depërtan nëpër dritare, e në qoftë se mbyllen dritaret, depërtan përmes eterit apo ajrit ose përmes ndonjë forme tjetër.

Ne qëndrojmë në pozitën mesatare e të drejtë, pranojmë atë që është e përgjithshme dhe e përbashkët në ideologjinë njerëzore dhe që përputhet me besimin e shariatit.

Vetëm në këtë mënyrë thërrasim popullin tonë që ta kërkojë, ta përfitojë, të inspirohet e ta përvetësojë me qëllim që ta forcojë identitetin e vet, të lulëzojë e të përparojet, por duke i njojur edhe karakteristikat dhe veçoritë e qytetërimit tonë, burimet e ideologjisë sonë, kulturës sonë, artet tona e letërsitë tona.

Përveç kësaj, duhet të orvatem që t'i caktojmë metodat dhe mënyrat që përputhen me metodologjinë tonë e jo me metodologjinë e të tjera.

ÇËSHTJA E DYTË

Kjo çështje i përkufizon periudhat e lidhjes sonë me mendimin, kulturën dhe njojjen perëndimore që nga fillimi i kontaktit. Njëherësh, kjo çështje ka të bëjë me çështjen e pare, bila edhe më tepër e sqaron.

Mund të konstatojmë se qëndrimi ynë ndaj mendimit dhe shkencës perëndimore që prej fillimit të kontaktit (ndoshta

prej kohës së Selimit të Dytë ose më vonë) ka kaluar në tri faza:

Faza e parë

Këtë fazë mund ta quajmë si fazë të kontaktit dhe mahnijes së parë direkte. Në këtë fazë muslimanët përjetuan tronditje të rënda në sferën e ideologjisë dhe kulturës, e humbën besimin në ideologjinë islame dhe në kulturën e tyre të trashëguar dhe filluan të mendojnë se kultura dhe ideologjia islame nuk mund të ndërtojnë qytetërim e as të realizojnë progres dhe zhvillim. Kështu Islami filloi të akuzohet ndërsa muslimani pësoi disfatë në brendësinë shpirterore dhe si alternativë filloi të pranojë pa kurrfarë rezerve ideologjinë, kulturën, shkencën, diturinë, artin dhe letërsinë e Perëndimit. Në këtë fazë filluan ekspeditat dhe shkuarjet e muslimanëve nëpër universite e institute të ndryshme perëndimore duke kërkuar shkencën, ideologjinë dhe kulturën, edhe ate pa kurrfarë rezerve, zgjedhje apo qëndrimi kritik.

Institucionet shkencore filluan të ndërtohen në formën perëndimore, si p.sh. në filozofi, ideologji, kulturë, pozitë, metodologji, program etj. Në atë kohë ishte trimëri e madhe në rast se ndonjë musliman drejt deklaronte se Islami nuk kundërshton as shkencën e as qytetërimin. Kështu, shumë bashkëkohas kanë vështrim kritik, e ndonjëherë edhe refuzues ndaj njerëzve që ishin si Muhammed Abduhu dhe Shejh Xhemaluddin Afgani. Vetëm ai që i shikon me sy objektiv rrëthanat e të dyve, mund të konstatojë se mundësitet e asaj kohe ishin të tilla. Vetëm dijetarët e vërtetë muslimanë orvateshin në atë fazë të konfirmojnë në mënyra të ndryshme, me imanin e fshehur në zemra dhe me bindje të plotë në shpir se Islami është adekuat për çdo kohë dhe çdo vend. Me këtë kozmopolitizëm ata bënin përpjekje që t'u ofronin muslimanëve një ekilibër ose qëndrueshmëri përballë invazionit që ushtrohej.

Faza e dytë

Në këtë fazë shpirrat filluan të stabilizohen dhe ta kapërcejnë fazën e mahnitjes ngase filluan të marrin qëndrime kritike, të kontaktojnë me kategori të ndryshme perëndimore dhe t'i ristudiojnë teoritë, shkollat dhe artikujt me kujdes të madh. Kështu u përhapën mendimet krahasuese dhe studimet rreth përputhjes së Islamit me kulturën perëndimore. Qëllimet e tyre ishin të ndryshme. Disa mendonin që nëpërmes këtyj lloji të studimit do t'i normalizonin lidhjet midis muslimanit e ideologjisë dhe kulturës së perëndimorëve, do t'i realizonin qëllimet perëndimore dhe do ta shkatërronin edhe rezistencën e fundit që gjendej në intelektin dhe në zemrën e muslimanëve. Disa të tjerë kishin qëllime të pastra islamë për t'i hapur dritaret apo për të gjetur zbrazëtira në murin ideologjik e kulturor të Perëndimit që i kishte rrënuar muslimanët, gjegjësisht të rilindet Islami nga ato zbrazëtira të ngushta në mendjen dhe në zemrën e muslimanit.

Në këtë fazë filluan të lexojmë për demokracinë në Islam, socializmin në Islam, drejtësinë shoqërore në Islam, paqen në Islam, të drejtat e punëtorëve në Islam, të drejtat e gruas në Islam, të drejtat e njeriut në Islam dhe shumë gjëra tjera të cilat argumentojnë se e kemi kapërcyer fazën e mahnitjes dhe kemi hyrë në fazën e përballimit.

Qëllimi i kësaj faze ishte që të argumentojmë se edhe ne posedojmë atë që e posedon Perëndimi, eventualisht edhe nëse ka diçka ku na tejshkon, vërejmë se edhe ne kemi diçka si ata.

Faza e tretë

Kjo është faza të cilën e përjetojmë tash ose e përjetojmë vetëm një pjesë të saj. Kjo fazë quhet "faza e zgjimit islam", "faza e vetëdijes" ose "faza e zbulimit të identitetit".

Në këtë fazë filluam t'i sqarojmë karakteristikat dhe vëçoritë e Islamit, dhe të konfirmojmë superioritetin e tij në sferën e ideologjisë, kulturës, besimit, sistemit, mënyrës së jetesës, moralit dhe vlerave. Përveç kësaj, në këtë fazë filluam t'i zbulojmë zbrazëtirat e mëdha të kulturës dhe ideologjisë së Perëndimit.

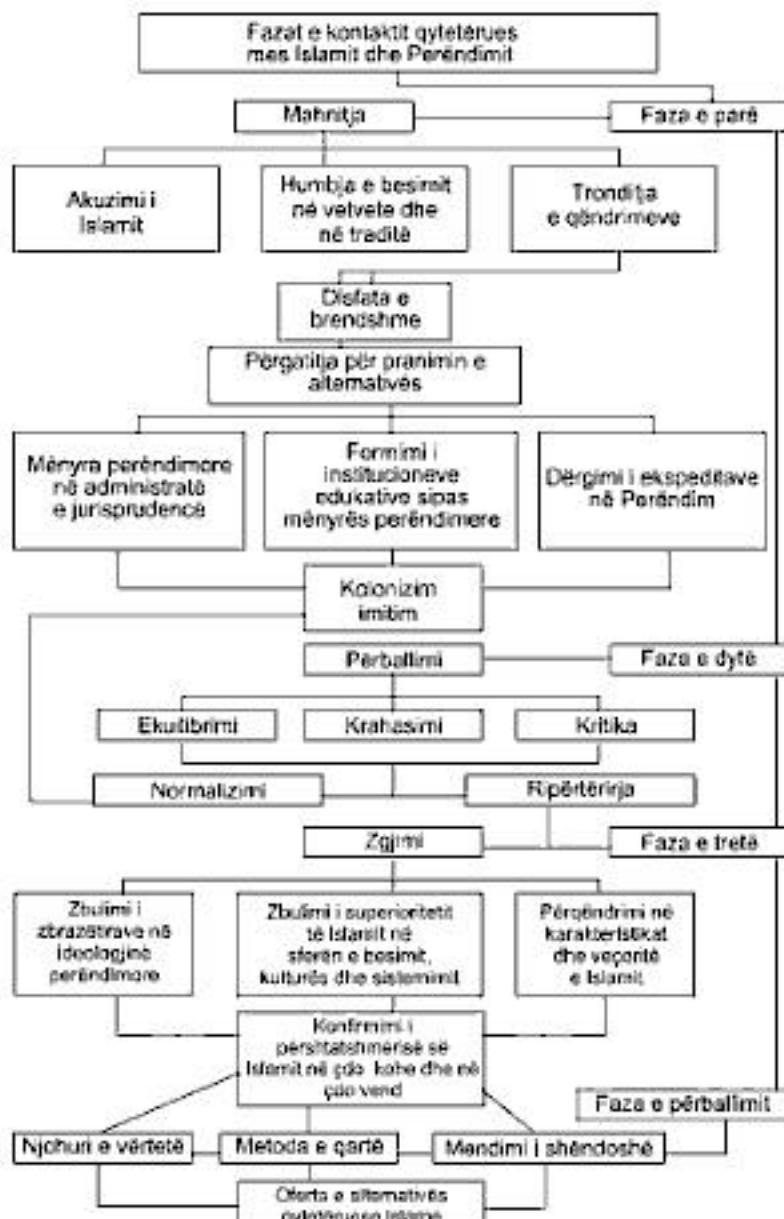
Në këtë fazë zbuluam se ishim të mashtruar dhe se jetonim në gjendjen e invazionit kulturor-ideologjik dhe mos-ekzistimit të ekuilibrit. Zbuluam se gjendja ishte e njëjtë edhe në sferën politike e ekonomike.

Shumica prej nesh filluan të kuptojnë se mënyrat e të menduarit perëndimor, teoritë perëndimore, metodat dhe kultura perëndimore, me të gjitha shkollat përkatëse, nuk përputhen me progresin, qytetërimin dhe formimin e civilizimit tonë të përbashkët.

Në këtë fazë filloj të përhapet termi "zgjimi islam", u shtruan shumë çështje të ndërlikuara dhe u gjendën menditarët muslimanë para një përvoje dhe rezistence të vështirë. Muslimanët kishin dy alternativa: ose të argumentonin autenticitetin islam, përshtatshmérinë e tij përcdo kohë e përcdo vend, dhe se ka aftësi përtë vazhduar jetën islame, të ndërtojë qytetërim, të formojë progres, të formojë shtet dhe të ofrojë alternativa, ose të tjeriqen nga mejdani e t'ia lëshojnë tjetërkujt misionin.

Këto tri faza, që kanë të bëjnë me kontaktin me ideologjinë dhe qytetërimin perëndimor, mund t'i paraqesim si pas skemës vijuese:

Forma Nr. II

NEVOJA JONË PËR TË MENDUAR

Eshtë shumë e rëndësishme t'i kemi parasysh këto fazë për shkak të mospërzierjes së prioriteteve. Ne tash nuk jemi në fazën e dëshmive se Islami është adekuat për çdo kohë e çdo vend, pra, duhet kapërcyer fazën e tillë ngase ajo veç ka përfunduar.

Gjithashtu s'kemi nevojë për të balancuar Islamin me diçka tjetër ngase edhe këtë fazë e kemi kaluar.

Ne tani jemi në një fazë të re, gjegjësisht në fazën të cilën e quajmë "faza e ballafaqimit". Ne ose duhet ta bindim ummetin se jemi alternativë e përshtatshme qytetëruese, se jemi më të aftit për të ofruar ideologji (mendim) të shëndoshë, kulturë korrekte, qytetërim të fuqishëm dhe përparim të sigurt, se mund ta çrrënjosim regresin, se mund të realizojmë qëllimet e zhvillimit dhe përparimit qytetërues ose të dëshmojmë paftësinë tonë. Pasi bota i ka kapërcyer të dy fazat e parathëksuara, gjithashtu edhe ne duhet t'i kapërcejmë.

Mënyra e vetme për konfirmimin e autenticitetit të asaj që e deklarojmë është prezantimi i alternativës islamë në çdo të arritur perëndimore dhe përjetimi i suksesshëm i saj. Ekzistojnë mendimi politik perëndimor, mendimi ekonomik, mendimi sociologjik, mendimi juridik, mendimi edukativ-arsimor dhe mendimi filozofik, metodologjik e kulturor. Në bazë të mendimeve të tillë janë formuar të gjitha format e këtij qytetërimi perëndimor bashkëkohor, gjegjësisht në disa forma pati sukses të madh e në disa të tjera pësoi disfatë.

Suksesi islamik realizohet vetëm në rast se prezentohet alternativë e suksesshme ose më e përsosur në të gjitha format, si p.sh. në ideologji, kulturë, njojje, qytetërim. Të gjitha këto suksese në qytetërim duhet të konfirmohen dhe jetësohen nëpërmes institucioneve, organizatave e mënyrave tjera konkrete. Vetëm në këtë mënyrë mund të dëshmojmë me gojë të plotë se më jemi rikthyer dhe se vërtet jemi zgjuar.

Në çdo vend mund të ekzistojë ligj nga e drejta civile i nxjerrë prej fikhut islamik (jurisprudencës islam), ashtu siç mund të janë dënimet në përputhje me ligjet e po të njëjtës jurisprudencë. Përveç kësaj, mund të aplikohen edhe ligjet tregtare e qytetare. Kur u shkatërrua halifati më (27 Rexheb 1342/H) 2.03.1924, në shtetin osman ekzistonin të gjitha këto ligje por pa mbrojtje.

Edhe sot këto ligje aplikohen në disa vende e shtete islam, por pa realizuar ndonjë sukses të dukshëm apo ndonjë qytetërim. Ligji mund të sistematizojë ndonjë realitet, por jo edhe të formojë ndonjë qytetërim, ngase kjo është çështje tjetër. Mund të ekzistojnë funksionarë fetarë, pa marrë parasysh se për cilin profil bisedohet, qoftë kryetar shteti, polic apo njeri i rëndomtë, por kjo s'do të thotë vazhdimësi e jetës islam apo fillimi i qytetërimit islam. E tërë kjo është absurdë përderisa nuk mbizotëron mendimi islam në mendje dhe përderisa ummeti nuk e rikthen identitetin specifik kulturor, të menduarit islamik dhe shpirtin e qetë islamik. (Në qoftë se nuk ndodh diçka si kjo), nuk mund të shpresohet për progres të vërtetë e ngritje të qytetërimit.

Në botën tonë islam, mendimet ndahen sipas doktrinave ideologjike perëndimore, si p.sh. racionalizmi, pozitivizmi, natyralizmi, materializmi, materializmi dialektik, materializmi absolut etj., ashtu siç ndahen edhe sistemet politike nacionale, socialiste e demokratike. Në të gjitha ins-

tancat mbizotëron kultura perëndimore me shkollat dhe doktrinat e saj të llojlojshme.

Përçarja, grindja e përhershme dhe ndarja shoqërore, të cilat i përjeton pjesa dërrmuese e botës islam, mund të përfundojnë e të zhduken vetëm në rast të prezantimit të alternativës ideologjike-kulturore islam, në rast se edukohen gjeneratat në këtë fryshtësi dhe në rast se formohet mënyra e të menduarit të tyre sipas metodave dhe arteve të kësaj kulture.

Nisur nga ky aspekt, çështja jonë thelbësore në këtë studim do të përqëndrohet rrëth çështjeve të të menduarit, metodës, diturisë, kulturës dhe alternativës civilizues.

Ne dimë se populli përjeton edhe probleme të tjera të shumta e të përditshme që janë të rëndësishme, por mendjmë se fillimi dhe baza e reformës nisen nga zbërthimi i çështjeve të lartpërmendura.

Pra, ç'është çështja e të menduarit ose ç'është të menduarit? Cilat janë çështjet më të rëndësishme të tij? Çka e shlyu të ketë nevojë për reformën metodologjike? Si mund të realizohet reforma e tillë?

KONCEPCIONI I TË KUPTUARIT

Domethënia dhe realiteti i të menduarit

Këtë çështje do ta shqyrtoj deri diku në mënyrë akademike, ngase nuk ka të bëjë me oratorinë ose me nxitjen e ndjenjave, por me një studim, hulumtim e punë të saktë e precize.

Gjendja e ummetit tonë nuk ka nevojë për ndjenja e emocione, as gjendja jonë e as gjendja e rinistëve tanë të kulturuar.

Ne mësojmë nga leksionet e shariatit se çdo gjë që është objekt diskutimi duhet të definohet etimologjikisht dhe terminologjikisht për ta kuptuar njeriu.

Termin "mendim - el-fikri" e përdorin sof shumë njerëz, por për t'u kuptuar më mirë, ka nevojë për ta definuar domethënien dhe realitetin e tij.

Domethënia gjuhësore: Gjuhëtarët e përdorin me "teshid - përforcim" (fekkere-jufekkira-tefikiren), dhe pa të (fekkere-jefkuru-fikren). Gjithashtu lejojnë formën "efker-tuhu" (e bëra të mendojë). Disa prej tyre mendojnë se termi "fikër" është formë e ndërruar nga termi "el-ferk". Termi "el-ferk" nënkuption çështjet sensitive, ndërsa "el-fikru" ato rationale.

Dijetarët e kanë shqyrtuar ketë term gjerë e gjatë, mirëpo mjafton të cekim vetëm atë se ky term është pjesë e konstruksionit dhe rrjetit të gjuhës sonë.

Pas këtij hulumtimi gjuhësor, t'i kthehem burimit tonë themelor prej të cilit s'duhet të largohemi, gjegjësisht Librit të Zotit. Në Kur'an ky term nuk potencohet në formën e emrit apo infinitit, as të shquar apo të pashquar, por në njëzet vende është cekur në formën e kohës së shkuar dhe të tashme: "*ai ka menduar dhe planifikuar*", "*ndoshta mendojnë*". Folja në gjuhën tonë nënkuption veprim dhe qenie, gjegjësisht folja "*darabe*" tregon veprimin e rrahjes dhe njeriun që rrah. Kur flasim për termin "fekkere" "jufekkira" ose "tefikkere", nënkuptomë veprimin e të menduarit dhe qenien që quhet "*mendimtar*". Kështu, kur e cekë Kur'ani këtë term në këtë formë, na jep të kuptojmë se Zoti i Madhëruar dëshiron të na bëjë me dije se kjo vepër mendore që quhet "*mendim*" ka lidhje me qenien, eventualisht s'mund të abstrakohet mendimi nga mendimtarë. Kurdo që ekziston mendimi, ekziston edhe mendimtar, dhe se "*mendimi*" nuk duhet të jetë çështje pa bazë, pa veprim apo pa lëvizje në këtë gjithësi.

Edhe pse do t'i rikthehem i kësaj çështjeje pak më vonë, tanë të kalojmë në një çështje tjetër e të konfirmojmë se "të menduarit" është vetëm karakteristikë e njeriut.

"Të menduarit" përdoret vetëm në operacionet mendore të cilat i ndërmerr njeriu, ndërsa te kafshët quhet "udhëzim intuitiv". Logjistët antikë e definojnë njeriun si "kafshë që mendon" ndërsa për kafshët thonë se pose-dojnë udhëzim intuitiv.

Edhe pse bashkëkohasit nuk i jepin rëndësi komentimit, definicionit dhe koncepcionit të mendimit, gjëjmë se dijetarët tanë i kushtojnë kujdes të madh. Hasim se shumë dijetarë të shekullit të tretë dhe të katërt hixhri kanë diskutuar rrëth kësaj çështjeje, e kanë komentuar dhe e kanë definuar. Disa vepra përbajnjë afër njëqind faqe rrëth përshkrimit dhe kushteve të të menduarit, ndërsa në disa vepra tjera, numri i faqeve është edhe më i madh. Meqë natyra e literaturës sonë është e shumëlojshme dhe metoda e hulumtimeve është e ndryshme, shqyrtimin dhe definicionin e këtyj termi do ta gjejmë në veprat e sufizmit, në veprat e gjuhës, në veprat e filozofisë, në veprat e akaidit (apologjetikës islamë) dhe në veprat e "usulit" (bazat e jurisprudencës islamë).

Në veprat e këtyre dijetarëve dhe në enciklopeditë e këtyre shkencave gjëjmë shumë hulumtime rrëth sinonimeve, kushteve dhe llojeve të të menduarit.

Nuk dëshiroj të bisedoj shumë rrëth kësaj çështjeje e as të hyj në detaje, por mund të them se nga studimi im i literaturës së tillë konkludoj se "*mendimi është emër i operacionit të fuqive mendore në njeriun, qoftë në zemër, në shpirt apo në tru me observim apo me meditim, me qëllim që të arrihen nocionet e panjohura nga të njohurat, ose të perfitojen parimet ose të kuptohet relacioni mes gjërave*". Këtë edhe më mirë e sqaron definicioni i Ebu Hamid El-Gazaliut, i cili thotë: "*Të menduarit është prezantimi i dy njohurive në zemër për të nxjerrë njohurinë e tretë*". Me

sa duket, ky dëshiron të thotë se përgatitja e dy premisave përfundon me rezultat, si p.sh. "falni namazin" në këtë kontekst mund ta komentoj si imperativ. Folja "falni" është folje imperative dhe çdo imperativ nga Krijuesi i Madhëruar konsiderohet obligim (vaxhib) për robër (njerëzit). Argumenti i parë është gjuhësor, gjegjësisht është folje imperative, argumenti i dytë është usulist ngase detyrimi duhet të kryhet, kurse rezultati i tretë përfundon me faktin se namazi është i detyrueshëm. Kështu gjithmonë prezantohen dy ose më shumë premissa në disa njohuri për të arritur rezultatin ose premissën e tretë, dhe kjo vepër quhet "mendim". Pra, Kur'ani famëlat e ka lidhur mendimin me lëvizjen me qëllim që të na tregojë se nuk e pranon mendimin e stagnuar dhe përtac.

Mendimi për mendimin nuk rezulton kurfarë dobie në këtë apo në atë botë, ngase mendojmë për të arritur diçka në këtë botë apo në tjetrën.

Mendimi për mendimin vrapon pas iluzioneve dhe s'ka mbështetje e parime të realta, pra është iluzion e jo mendim. Nuk dëshiroj të thelohem në detaje edhe pse dijetarët antikë kanë diskutuar shumë rrëth dallimit midis mendimit, iluzionit, meditimit dhe kujtimit.

METODOLOGJIA E TË MENDUARIT

Sidoqoftë, nëse e kuptojmë domethënien dhe realitetin e të menduarit, para nesh do të kemi dy çështje. Çështja e parë ka të bëjë me definimin e horizonteve dhe metodës sonë islamë. Pra, obligohemi ta paraqesim metodën e të menduarit për ne dhe për njerëzit tjera, edhe atë duke bërrë dallimin midis çështjeve të ideologjisë dhe çështjeve të kulturës e diturisë. Përveç këtij aspekti, ekziston edhe një aspekt tjetër, gjegjësisht fakti se në historinë tonë të mendimit islam ekzistojnë ende çështje dhe probleme të ndër-

likuara të cilat duhet patjetër të zbërthehen. Do të hasim metodën nëse pranojmë se të menduarit është emër i operacionit mendor ose i aftësisë intelektuale të njeriut qoftë në emër, në shpirt apo në mendje në bazë të observimit ose meditimit për të kërkuar të panjohurën, parimet ose lidhjen mes gjëra. Njeriu i Perëndimit niset nga teoritë, eventualisht cakton një, dy, tri apo katër teori e pastaj mendon, përsiat, i studion dhe i shton apo i pakëson për të përfituar rezultatin.

Sipas meje, si njeri musliman, ekzistojnë dy burime: burimi i parë është Shpallja kurse Shpallja nënkupton Kur'anin dhe Sunnetin. Ekzistojnë çështje për të cilat përsiatet nga aspekti i Kur'anicit dhe Sunnetit por gjithashtu ekzistojnë gjëra për të cilat përsiatet nga aspekti i ekzistencës. Kur'ani, Sunneti apo Shpallja kanë ardhur për të na ofruar koncept korrekt mbi gjithësinë, jetën e njeriun, me qëllim që ta formojnë besimin e shëndoshë dhe njeriun e mirë. Këto burime gjithashtu i shqyrtojnë çështjet metafizike, ofrojnë përgjigje rrëth çdo pyetjeje eventuale që mund ta shtrojë njeriu dhe i zbërthejnë sipas mënyrës që s'ka mundur as filozofia e popujve të tjerë të ofrojë. Gjithashtu zbërthejnë edhe çështjet konkrete, në të cilat njeriu që është nën ndikimin e epsheve s'mund të japë mendim të shëndoshë.

Ndër këto çështje është edhe ajo e gruas dhe në humnerën e kësaj çështjeje kanë rënë shumë popuj për shkak të ndërlirimt ngase aty gërshetohen dëshirat, epshet, dashuria, urrejtja dhe parafytyrimet. Përveç këtyre zbërthimeve, këto burime gjithashtu analizojnë edhe çështjet e trashëgimisë dhe adhurimeve, në të cilat njeriu humbej në kohët e lashta, ngase edhe pse arrinte në monoteizëm, përsëri devijonte. Njeriu i lashtë përjetoi raste të tillë, gjegjësisht pas devotshmërisë devijonte apo pas monoteizmit kalonte në politeizëm. Pasi që të gjitha

këto çështje mund të shkaktojnë turbullira, Shpallja i zbërthen dhe i shqyrton në mënyrë të shëndoshë.

Shpallja gjithashtu shqyrtoi çështjet e adhurimeve, rregullat e përgjithshme në gjithësi dhe parimet themelore të sjelljes e moralit.

Pra, unë nuk hyj në këto çështje me teori por me shpallje, ngase kërkoi rrëth këtyre çështjeve në Kur'an, sunnet, ixhma (konsensus) dhe kijas (analogji). Në qoftë se gjëj diçka, nuk ndjek rrugën e teorisë racionale, ashtu siç vepron perëndimori që niset nga një, dy, tri apo katër teori, pastaj zbërthen, shton apo zhduk për të arritur ndonjë rezultat, por nisem nga njohja që e përfitoj nga teksti. Për të njohur qëllimin e tekstit ekziston metodë e posaçme që quhet metoda e burimit apo metoda e burimorëve dhe që quhet shkenca e burimeve të jurisprudencës islame (usuli-fikh). Sipas nesh, shkenca e metodologjisë apo shkenca e usuli-fikut prezenton mënyrën e analizimit të tekstit dhe lidhjes së tij me realitetin si dhe format që shpien në të kuptuarit dhe në zbatimin e tekstit.

Ekzistojnë çështje tjera nga jeta të cilat nuk janë të zbërthyera në tekste, eventualisht jo në formë të drejtpërdrejtë, por ceken në formë të përgjithshme dhe kërkijnë prej meje, si njeri me mendje e obligime, që ta përdor intelektin e të orvatem për t'i zbërthyer. Kështu, filoj nëpërmes tri shkallëve të intuitës të cilat janë të njohura përmendtarët. Shkallët e intuitës janë tri: intuita materiale, intuita hipotetike dhe intuita mendore. Sipas këtij shkallëzimi, nëse shikon ndonjë gjë të largët, së pari do të paramendosh se sheh ndonjë dru dhe ky është pikërisht paragjykimi i parë që formohet në mendje. Nëse fillon të afrohesh, do të paramendosh se është deve, e nëse afrohesh edhe më shumë, do të paramendosh se është kalë dhe kështu vazhdon derisa të arrish e ta shohësh plotësisht dhe të bindesh se është

njeri apo dru. Pra, në këtë formë realizohet mënyra e paragjykimit.

Kështu mbështetemi në gjithësi, në ekzistencë, në rregullat kozmologjike, në aftësitë tona të dhuruara nga Zoti, në mendjet tona dhe në çdo gjë tjetër që na ka dhuruar Zoti për ta zbuluar këtë ekzistencë, për t'i zbuluar relationet, për ta nënshtruar këtë gjithësi, për të ndërtuar qytetërim dhe për të realizuar qëllimin për të cilin na krijoi Zoti i Madhëruar.

"Jua nënshtroi diellin dhe hënën. Jua nënshtroi natën dhe ditën." (Ibrahim, 33)

"Jua nënshtroi anjen që lundron në det me urdhrin e Tij dhe ua nënshtroi lumenjtë." (Ibrahim, 32)

"Jua jep çdo gjë që kërkoni!" (Ibrahim 34)

Në këto çështje ne shfrytëzojmë parimet e përgjithshme, udhëzimet dhe qëllimet e shariatit. Në këto gjithashtu shfrytëzojmë metodën, gjegjësisht metodën e shqisës, eksperimentit dhe intelektit në çdo zbulim të sistemit të relacioneve dhe të sistemit të mënyrave të përfitimit, e pastaj zbulojmë urtësinë e Zotit të Madhëruar në to e cila është urtësi absolute.

KONCEPCIONI I NJOHJES

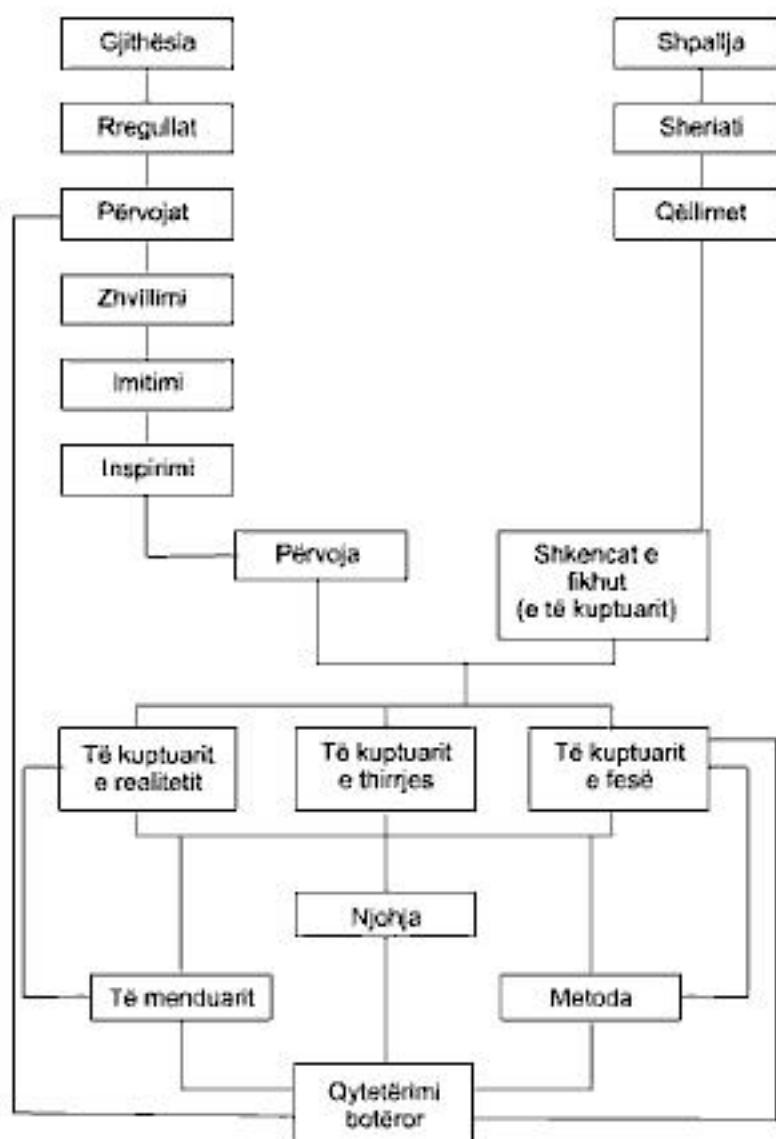
Më parë theksuam se burimet e njohjes sonë janë shpallja dhe ekzistenca, ndërsa burimet e njohjes bashkëkohore janë ekzistenca dhe përkufizimi i saj. Pedagogët dhe gnostikët sot e përkrahin definicionin që përkrahet në UNESCO dhe në institucionet tjera kulturore, gjegjësisht definicionin që thotë: "Njohja është çdo gjë e ditur që i nënshtronet shqisës dhe eksperimentit", ndërsa çdo gjë që ka lidhje me Zotin, botën tjetër dhe me pejamberët nuk konsiderohet shkencë, dhe kurdo që

bisedojnë rreth këtyre çështjeve, i trajtojnë si besëtytni dhe legjenda, por jo edhe si shkencë.

Nëse kërkohet prej meje, si musliman, që të ofroj ndonjë alternativë tjetër të këtij definicioni, them: "Njohja është çdo gjë që na tregon shpallja, shqisa dhe eksperimenti". Ky definicion është islamik dhe s'mund të pranoj definicionin, të cilin e pranojnë doktrinat bashkëkohore ngase përmban ateizëm. Edhe pse të gjitha aparate edukative-arsimore të shkollave dhe universiteteve tona e pranojnë këtë definicion të njohjes që ka të bëjë vetëm me shqisën dhe eksperimentin, ne nuk e pranojmë ngase mendojmë se njohja ka të bëjë edhe me shpalljen. Shpallja ka ardhur nëpërmes metodës shkencore dhe prezanton mrekullinë e përballimin. Kur'ani famëlat ka kërkuar prej njerëzve që të sjellin diçka që i ngjan atij, dhjetë sure ose vetëm një, por s'patë sukses.

Kështu, ne muslimanët e kuptojmë njohjen që ka të bëjë me shpalljen, shqisën dhe eksperimentin. Edhe intelekti gjithashtu është pjesë e shqisës.

Forma Nr. III

DISA PROBLEME TË TË MENDUARIT

Çështja e dytë e problemeve të të menduarit e cila tërheq vëmendjen tonë, është ajo që ka të bëjë me problemet e shumta historike që ndikuan negativisht në formimin e individit musliman, si në aspektin racional e kulturor ashtu edhe në atë psikik e edukativ. Këto probleme gjithashtu ndikuan negativisht në qenien e ummetit islam dhe e ndanë në grupacione, fraksione e sekte të ndryshme. Këto probleme janë të shumta dhe doemos duhet të zbërthen e të shqyrtohen, e pastaj të fillohet ridalja nga kurthi ideologjik ose kriza e të menduarit, e cila i shkatërrroi përpjekjet e ummetit për përparim e qytetërim.

I - Problemi i intelektit dhe i traditës

Në krye të problemeve bashkëkohore e të vjetra ideologjike që e përçanë dhe shpérndanë bashkimin e ummetit, është konflikti ndërmjet tekstit dhe intelektit. Historia jonë nuk njihte ndonjë konflikt të llojit të tillë, por vetëm pas periudhës së përkthimeve dhe pas shndërrimit të muslimanëve në zemërvrazhdë.

Në kohën e Pejgamberit a.s. bile edhe në kohën e sahabëve r.a., nuk dihej diçka që quhej tekst apo intelekt e as që kishte ndonjë konflikt midis këtyre dyve. Teksti dhe intelekti ishin të përbashkët nën sundimin absolut të Zotit. Teksti e udhëzonte dhe e drejtonte intelektin, ndërsa intelekti e studionte tekstin, e kuptonte, e aplikonte dhe e lidhë me realitetin pa kurrfarë konflikti.

Sot ekziston një numër i madh studimesh që merren me problemin e Tekstit dhe intelektit, gjegjësisht me problemin e krijuar nga konflikti i hershëm që filloi me përçarjen e popullit në fraksione: një fraksion pranonte Tekstin (en-nass) në çështjen e imamatit, ndërsa

refuzonte intelektin (el-akl), kurse fraksioni tjetër pranonte intelektin përballë Tekstit.

Ky problem ka nevojë për rishqyrtim dhe riinterpretim. Në qoftë se ndonjëri sëmuret, t'i mund t'i ofrosh ndonjë tabletë qetësuese e cila ia zbutë dhembjet, por nuk e shëron ngase sëmundja mund të shërohet vetëm me operacion.

Edhe pse e kemi shqyrtuar këtë problem në shumë punime dhe jemi deklaruar se nuk ekziston dallimi midis Tekstit e intelektit, se sheriati është racional, se teksti është i mirë dhe se intelekti gjithashtu është i mirë, përsëri vërejmë se problemi rikthehet dhe konflikti rifillon.

Ky lloj i problemeve ideologjike i ngjan sëmundjes që shërohet vetëm me operacion, ndërsa çrrënjosja e tyre ka nevojë për studim dhe argument bindës.

Kur hulumtojmë qëndrimin e vërtetë islamik ndaj problemit të Tekstit dhe intelektit, dhe kur komentojmë mënyrën e ndarjes së Tekstit dhe intelektit në dy grupe dhe mënyrën e krijimit të konfliktit, atëherë përfundon grindja (sëmurja) dhe qartësohen gjërat. Sa herë që rishqyrtohet ky problem, njerëzit bëhen plotësisht të vetëdijshëm, nuk e shndërrojnë në problem konflikti dhe nuk ndahen në dy fraksione që përleshen rreth kësaj çështjeje.

II - Problemi i kauzalitetit

Ky problem është një ndër problemet e mëdha të intelektit islamik. Zoti i Madhëruar i ka lidhur pasojat me shkaqet, dhe sipas rregullit të Tij, asgjë nuk ndodh në këtë gjithësi pa shkaqe. Zoti i Madhëruar është Krijues i shkaqeve dhe i pasojave ndërsa njeriu dëshiron të përfitojë rezultate pa premisa ose pasoja pa shkaqe. I Madhëruari thotë: "Si shtruesi i duarve në ujë për të pirë ujë e që s'mundet dot, ashtu edhe lutja e pabesimtarëve është e humbur". (Er-

Rra'd, 14). Nëse dëshiron ujë, shko dhe pi, e nëse i lutesh Zotit të Madhëruar që uji vetë të të vijë në gojë, kjo gjë nuk do të realizohet. Sipas rregullit të caktuar nga Zoti, ti je ai që duhet të shkosh te uji dhe ti je ai që kërkon ujë.

"Yjet dhe drurët i përkulen." (Err-Rrahmân, 6). Yjet i nën-shtrohen ligjit dhe nënshtrimi i tillë trajtohet ligj i Zotit të Madhëruar i cili mund të devijojë vetëm me dëshirën e Tij. Ligjin e tejkalon Ligjdhënësi me qëllim të konfirmimit të mrekullisë ose kerametit. Pra, ligjet patjetër të vërehen, dhe njëherësh ky është edhe besimi i muslimanit.

Nga fundi i shekullit të dytë dhe fillimi i shekullit të tretë hixhri, vërejmë se ky problem shqyrtohet në një mënyrë tjetër që ishte rezultat i përkthimeve nga Greqia e vjetër dhe trashëgimia botërore. Ata thonë se pranimi i shkakut konsiderohet idhujtari, ngase shkaku është ndikues, e nëse pranojmë ndonjë ndikues tjetër përvèç Zotit të Madhëruar, atëherë çështja shndërrohet në idhujtari. Kur pyteshin muslimanët rreth kësaj çështjeje, thonin: "Ne themi se shkaku i vetëm në gjithësi është Zoti i Madhëruar".

Paramendoni se çfarë ndikimi negativ pati kjo edukatë në gjeneratat islame vijuese! N dikimi ishte i rrezikshëm dhe e shkatërrroi plotësisht personalitetin islamik. Apologjetët (kelamistët) filluan të diskutojnë rreth problemit të kauzalitetit, bile edhe imam Gazali u akuzua për risi kur tha se zjarri djeg me dëshirën e Zotit të Madhëruar. Kur e pyetën se si zjarri mund të shkaktojë djegien, kur dihet se zjarri nuk krijon një gjë të tillë, ai u përgjigj: Pra, atëherë zjarri nuk është zjarr. Zoti e ka krijuar atë në të, dhe sikur të mos i thoshte Zoti: "O zjarr, itohu dhe shpëto Ibrahimin" (El-Enbija, 69), Ibrahimi do të digjej, por erdhi rregulli i ri dhe urdhri i ri për zjarrin që të behet i ftchtë dhe të shndërrohet në shpëtim. Kështu ndryshoi natyra e zjarrit me dëshirën hyjnore dhe me urdhrin hyjnor.

Do të hasësh në gjëra të çuditshme kur do t'i lexosh defincionet e kelamistëve për shkaqet dhe motivet, dhe do të

të thuhet: "Shkaku është dëshirë e Zotit". Dhe në fund Esh'aritet e zbërthejnë këtë problem dhe thonë: "Motivi është lëvizës i shkakut e jo shkaku".

Ky dialog i pakuptimitë dominoi afër tre shekuj në trurin e muslimanit, derisa arritëm në një analizë moderative dhe derisa pamë mosmarrëveshjen e ashpër.

Zoti i Madhëruar është Ai që vendosi ligje, motive, shkaqe, elemente dhe rezultate, pra kush mund të mohojë një gjë të tillë?

Kur studiojmë ndikimin edukativ në intelektin islamik, vërejmë se muslimani është shndërruar në personalitet labil, herë e pranon shkakun e herë e refuzon, herë pret të ndodhë diçka pa shkaqe e herë përfiton rezultatin me shkaqe të paparamenduara! Kur gjendet në pozitë të vështirë thotë se çdo gjë ndodh me dëshirën e Zotit. Pra, mbështetet në dëshirën hyjnore dhe atëherë njeriu bie në krizën e besimit ngase ose ta shqyrtojë problemin e të akuzohet për risi e kufér (mosbesim), ose të heshtë e të bëhet njeri pa metodë dhe pa shkencë, gjegjësisht njeri që s'mund të gjejë lidhje ndërmjet ndikuesit e shkakut apo ndërmjet rezultatit e premisave.

Pra, siç shihet, kjo çështje është pjesë e problemeve që kanë rëndësi të madhe.

III - Disa probleme të tjera

A. Problemi i komentimit

Problemi i komentimit, posaçërisht komentimi i atributeve të Krijuesit të Madhëruar, i ajeteve të paqarta dhe i problemeve të tjera që hasen në tekste, konsiderohet shumë i rëndësishëm dhe për këtë shkak ndihet nevoja për hulumtime e studime rreth tij.

B. Problemi i determinizmit dhe indeterminizmit

Edhe ky problem është nga problemet e të menduarit dhe gjithashtu duhet të zbërthehet ngase ende është diskutabil, ashtu siç do të jetë edhe nesër. Nëse kuptojmë se prapavija e këtij problemi është politike, atëherë me një përmbyllje të shkurtër mund të themi këtë: Kur u bë Mu'avija r.a. halif, dëgjoi se një sahab i Pejgamberit a.s. transmetonte një hadith, të cilin disaherë vëtë Pejgamberi a.s. e përsériste. Hadithi ishte kështu: "O Zoti ynë, s'ka pengesë për atë që T'i dhuron dhe s'ka dhurim për atë që T'i pengon, si dhe s'ka përballues për atë që Ti cakton..."

Thuhet se Mua'vija e ka publikuar këtë hadith para populit dhe para tij e ripërsériste në mëngjes e në mbrëmje derisa filloi ta konsiderojet si traditë që duhet të përséritet çdo mëngjes e çdo mbrëmje. Kjo gjë është e mirë dhe përmendja e Zotit të Madhëruar trajtohet pjesë e punës së përditshme, mirëpo problemi thelbësor qëndron në faktin se Mu'avija e lidhte këtë çështje me moton: "Çdo gjë që bëj unë ose që punohet në shtet, veprohet për Zotin e Madhëruar dhe Ai është përgjegjës."

Ky veprim ndikoi që Hasan Basriu, i cili konsiderohet prej imamëve të mëdhenj tabi'inë dhe që jetoi e bashkëpunoj me 500 sahabë të Pejgamberit a.s., t'i shkruajë një letër të vlefshme halifit Abdulmelik ibën Mervan dhe ta kritikojë për shpërndarjen e mendimeve të këtij lloji. Ai i thotë: "Ju dërgoni policinë në popull, ushtronit tirani mbi ata dhe thoni se ky është kader (i caktuar nga Zoti). Ka funksionarë dhe nëpunës tuaj që konsumojnë alkoolin dhe ushtronin dhunë mbi popull, e pastaj thoni se e gjithë kjo është dëshirë e Zotit".

"Zoti nuk urdhëron të shëmtuarën, a thoni për All-lahun çka nuk dini?" (El-A'râf, 28)"

Kjo letër e gjatë është shumë e rëndësishme ngase tregon prapavijën politike që fshihet pas determinizmit

dhe indeterminizmit dhe që është shndërruar në çështje të besimit.

Kur e mësojmë si problem politik, çdo gjë që hulumtohet e shkruhet rreth tij konsiderohet problem ideologjik politik, zërthehet dhe përfundon, mirëpo kur trajtohet si problem i besimit, atëherë merr një formë tjeter. Diskutimi rreth këtij problemi nga aspekti i besimit shkakton përcarjen e populit në vazhdimësi ngase çdoherë që do ta cekim, do të ndahemi në dy grupe: grupi determinist dhe ai indeterminist.

Dhe kështu fillon akuzimi i ndërsjellë për kufér e risi.

Në qoftë se parashtronhet ky problem me një formë akademike e të zbërthyer, merr karakterin politik e ideologjik, e lexojnë njerëzit mënyrën e formimit dhe përfundon, dhe kështu bëhet si çështje e rëndomtë që është larg kurthit për të cilin diskutohet.

C. Problemi i imitimit dhe i ixthihadit

Ky problem gjithashtu bën pjesë në kuadrin e problemeve të rëndësishme që shtrohen në çdo kohë e në çdo vend, eventualisht si pjesë e problemit të ixthihadit, të sektizmit, të nonsektizmit, të hapjes së derës së ixthihadit, të mbylljes së derës së ixthihadit etj.

Ky problem duhet të zbërthehet ngase ka lënë pasoja të rrezikshme edukative në jetën e populit. Xhahidhi e përshkruan ummetin musliman në shekullin e tretë dhe thotë: "Ky popull ka filluar të posedojë intelektin e masës së rëndomtë, shpirtin e robërvë dhe natyrën e kafshëve..." Në realitet ky përshkrim është i përshtatshëm edhe për ne. Xhahidhi e përshkruan kështu ummetin në kohën kur ishte ende mbizotëruar në botë. Pra, si filloj të mendojë kështu? Faktor ishte problemi i imitimit. Stërgjyshërit dhe paraardhësit e pranuan si problem të përkohshëm që u

përkrah vullnetarishët ngase populli përjetonte krisë. Udhëheqësit e tyre dëshironin të veprojnë sipas dëshirës së lirë dhe të mbështeten në një pjesë të dijetarëve që anonin nga kjo botë, dhe për këtë shkak, populli dëshiroi ta mbrojë fenë e tha: "Jo, çdo gjë që nuk ceket në Kur'an, në Sunnet ose në fjalët e katër imamëve të pranuar e të njojur me fenë, punën, modestinë dhe devotshmërinë e tyre, konsiderohet e refuzuar". Këta dëshironin që në këtë mënyrë t'ua mbyllin dyert këshilltarëve të sultanëve. Ata nuk dëshironin që një çështje e tillë të shndërrohet në sheriat e të harrohen Kur'ani e hadithi i Pejjamberit a.s. Dijetari "i njojur i elitës hanefite" të shekullit të katërt hixhri, Ebu Hasan Kerhi, thotë: "Çdo ajet apo hadith që kundërshton mendimin e shokëve tanë, konsiderohet i komentuar ose i abroguar". Kështu, si burim filloj të konsiderohet doktrina hanefite ndërsa si degë, Kur'ani dhe hadithi. Problemi i tillë ka qenë shumë i rrezikshëm dhe ka premtuar krisën e madhe të intelektit musliman. Si u shndërrua kjo çështje në një formë të rëndomtë që le pasoja psikike e edukative në këtë ummet?

DISA PASQYRIME NGA KRIZA E TË MENDUARIT

Jam i bindur se këto probleme e çështje janë faktorë kryesorë që ia mundësojnë çdokujt të ndërhyjë në çështjet e ummetit. Prapavija jonë edukative-kulturore na ka mundësuar të jemi në këtë gjendje, njerëz të nënshtuar.

Juristi ynë i njojur Maverdi (Zoti e mëshiroflë) thotë: "Zgjedhet udhëheqësi me votimin (pëlqimin) e dy personave...". (Ky dijetar i madh ka vdekur në vitin 450/H dhe konsiderohet prej fukahave me renome).

Në qoftë se ekzistojnë zbrazëtira të tillë në pasurinë tonë të trashëguar ideologjike e juridike (çdo njeri që zgjedhet prej dy personave bëhet imam-udhëheqës) natyrisht se

do të ketë dobësi, dhe është aksiomatike se problemet bashkëkohore të ummetit janë të lidhura ngushtë me këto mendime. Këto mendime e kanë shndërruar popullin në gjedha, si p.sh. ndodh shkatërrimi i Bagdadit në vitin 656/H, mbushen lumenjtë me gjakun e muslimanëve dhe me kafkat e tyre mund të ndërtohen ndërtesa të larta.

Ky mendim steril, që s'ka kurrfarë lidhjeje me Kur'anin e as me Sunnetin e Pejgamberit a.s., duhet patjetër të zbërthehet.

Zbërthimi apo shërimi duhet patjetër të kryhet nëpërmjet operacionit, p.sh. në qoftë se ndonjë student universiteti përcaktohet të doktorojë në ixтиhad dhe kërkohet prej tij të hulumtojë e studiojë, do të fillojë me ndonjë mentor dhe disertacioni i tij do të pranohet vetëm nëse mbështetet në formën deskriptive joanalitike.

Gjatë diskutimeve dhe mbrojtjeve të disertacioneve përmagjistraturë ose doktoratë në universitetet tona araboislame, në qoftë se i kandiduari thotë: "unë mendoj këshfu", menjëherë do t'i thuhet: "kush je ti të mendosh? Si mund të thuash: unë mendoj. Prej ku e nxore këtë mendim?"

Me sa duket, këtu kërkohet prej njeriut ta anulojë mendjen dhe mendimin e vet. Nëse flet diçka pa e argumentuar me literaturë antike, konsiderohet krim, mund t'i refuzohet disertacioni dhe mund të bëhet me të çmos.

Ndihet nevoja përmendime analitike kritike që i rishqyrtojnë këto probleme, që i zbulojnë negativitetet gjurmët dhe problemet të cilat ishin pasojë e tyre, e jo përmendime deskriptive ngase këshfu mund ta korrektojmë rrugën e intelektit të muslimanit.

RRUGA E SHPĒTIMIT

Pra, kriza e tē menduarit tē cilēn e pērjetojmē, ēshtë križë reale dhe gjendet nē burime, nē metodologji dhe nē sferën e problemeve themelore historike, tē cilat ndikuau negativisht nē mendjen tonë, nē psikikën tonë, nē ményrën e tē menduarit tonë dhe shkaterruan shumë pērpjekje reformiste.

Pērpjekjet reformiste nē historinē e ummetit janē tē shuma nē numër dhe pjesa dërrmuese e tyre janē tē sinqerta dhe tē suksesshme, por shpeshherë arrijnē deri nē mes-rugë dhe shkatérrohen para se tē arrijnē ndonjë rezultat.

Kur bëhet fjalë pēr çështjen e tē menduarit, ne kemi nevojë pēr metoda tē tē menduarit tē shëndoshë që ēshtë larg identitetit dhe dominimit tē tē menduarit perëndimor, dhe nē këtë ményrë mund t'i zbérthejmë problemet tona ideologjike bashkëkohore. Besojmë se ne kemi identitet tē posaçem nē këtë lëmë.

Meqë ekzistojnë probleme tē pērbashkëta ndërmjet nesh dhe njerëzve tē tjerë, detyrohem i pērcaktojmë problemet e pērbashkëta dhe ato që kanë natyrë tē njëjtë, p.sh. tē gjitha shkencat dhe problemet që kanë lidhje me tematikat e shkencave natyrore, gjegjësisht me fenomenet, me materien dhe me karakteristikat e pērbashkëta midis nesh dhe njerëzve tē tjerë. Metodat e tyre janē tē posaçme ngase mbështeten nē pērvojën e prekshme tē jetës materiale. Ti ke dy sy, ashtu siç i ka perëndimori, ti ke dy veshë, ashtu siç i ka perëndimori dhe ti ke tru, ashtu siç e ka edhe perëndimori. Jeta nuk ndryshon, obligimet dhe

futitë janë të përbashkëta, dhe për këtë shkak, të vërtetat materiale, si p.sh. argumenti eksperimental sensual dhe jetë nuk ndryshojnë ashtu siç nuk ndryshojnë edhe përvuat, ngase çdo njeri posedon aftësi të tilla.

Përveç kësaj shkencat nuk dallohen sipas dallimeve nationale, fetare, civilizuese ose sektare, por mund t'i shfrytëzojë mbarë bota. Shkencat e gjithësisë janë të barabarta për tërë njerëzimin dhe tematikat e tyre gjithashtu nuk ndryshojnë me ndryshimin e feve dhe qytetërimeve. Shkencat e matematikës, kimia natyrore, medicina dhe gjeologjia nuk kanë ndryshuar e as nuk do të ndryshojnë sipas dallimeve fetare, eventualisht s'ka dallime në metodat, në të vërtetat dhe në rregullat e tyre. Këtu bëjnë pjesë të vërtetat e shkencave natyrore që studiojnë materien e që konsiderohen fryshtë nga përvaja njerëzore, të cilat përmes organizatave, institucioneve dhe laboratorëve udhëzojnë njerëzimin dhe i realizojnë qëllimet.

Edhe pse ne, si muslimanë, kemi qëllime të ndryshme nga të tjerët, përsëri themi se mund të huazojmë diçka nga përvuat njerëzore, mënyrat, organizatat dhe institucionet në përgjithësi, por me kusht që të ofrojmë edhe diçka të re, si p.sh. institucionet e Perëndimit për kontrollimin e shtetit. Institucioni i parlamentit është shembull tipik për njëfarë lloj kontrollimi, por nuk dëshiroj në të të zbatohet demokracia, por aplikimi i shariatit, kujdesi për praktikimin e tij dhe kontrollimi i udhëheqësit në zbatimin e shariatit. Kjo formë për mua është jodemokratike ngase Zoti i Madhëruar na urdhëron të konsultohemi ndërmjet nesh për të arritur mendimin më korrekt. Demokracia perëndimore është proces i grindjes midis pakicës dhe shumicës, midis kongresistëve e parlamentarëve, apo midis pozitës e opozitës për të arritur ndonjë vendim. Vendimi merret gjithmonë sipas

shumicës së votave, dhe njëherësh duket se vendimi duhet të vendoset në favor të një gruji.

Sipas mendimit tim, shûra është proces i konsultimit dhe bashkëpunimit për të arritur të vërtetën, të saktën dhe më të mirën, të gjithë bashkëpunojnë e diskutojnë, pozita e opozita, apo kjo parti me atë parti, me qëllim që të arrihet mendimi më i preferuar.

A të them si disa grupe islamike mendojnë se nuk duhet të kufizohet pushteti i prijësit dhe se halift duhet t'i jepen të gjitha privilegjet?

Si mund ta kontrollojmë në qoftë se i jepen të gjitha të drejtat, ashtu siç ndodh në vendet tona islame?

Sipas mendimit tim, në filozofinë që qëndron pas institucionit dhe në mënyrën e përdorimit të institucionit duhet të ketë udhëzim kur'anor, ndërsa vetë institucioni dhe mënyra e arritjes deri aty, me zgjedhje të hapta apo të fshehta konsiderohen përvoja njerëzore të cilat mund t'i studioj, t'i analizoj dhe t'i shfrytëzoj pa u konsideruar imitues apo ndjekës.

Pra, unë kam nevojë vetëm për udhëzim në shkencat natyrore, materiale, teknike e praktike... Sot kërkohet që këto shkenca të fryshtëzohen me fryshtëzime islame dhe me qëllime islame, dhe kur të arrij ndonjë sukses shkencor, nuk e arrij me qëllim që të fitoj autoritet në tokë apo të shkaktoj followi.

Qytetërimi bashkëkohor ka për qëllim që përmes progresit të fitojë supremitet në tokë e të shkaktojë followi. Fuqitë e mëdha shkojnë në Hënë ku bëjnë eksperimente dhe prodhojnë armë kimike për qëllimet e lartpërmendura.

Unë mendoj se duhet të merrem me këto shkenca por të jem i kujdeshëm, të mos kërkoj autoritet në tokë, të mos lejoj ndonjërin të bëhet diktator e as të shkaktoj shkakërim në tokë.

Nëse ndokush dëshiron të mbjellë opium, unë i them se një vepër e tillë është e ndaluar, e nëse reagon e thotë se Zoti e ka lejuar një mbjellje të tillë, i përgjigjëm: "Po, por mbjellja do të shkaktojë shkatërrim, dhe më mirë do të ishte sikur të mbjellish bimë tjera shëruese".

Pra, si në këto shkenca ashtu edhe në institucionë duhet të përdoret vetëm ajo që është e dobishme dhe të mbizotërojë fryma islamë.

Ekzistojnë çështje tjera themelore që janë shumë të rrezikshme, posaçërisht ato që Perëndimi i quan si shkenca humane e shoqërore pasi që si objekt studimi e kanë njeriun. Këtu ekzistojnë doktrina, fe e qytetërimë që kanë ide të posaçme rrëth gjithësisë, jetës së njeriut, qëllimit të qenies së njeriut, natyrës së ekzistencës së tij, moralit që duhet të dominojë, organizatave dhe lidhjeve që duhet të ekzistojnë dhe shkencave, kulturave e arteve që duhet të arrihen. Pra, të gjitha këto tematika trajtohen si probleme të shkencave humane e shoqërore. Këto shkenca dallohen nga shkencat natyrore dhe nga problemet e institucioneve dhe nuk kanë qëndrim unanim në botë, ngase fetë dhe doktrinat janë të llojlojshme, edhe pse mund të gjejmë diçka të përgjithshme njerëzore në metodat e tyre.

Nëse përcjellim hulumtimin dhe nëse i studiojmë mënyrat, mund të kuptojmë se ç'është e vështirë e ç'është e lehtë, ç'është e dëmshme e ç'është e dobishme dhe ç'është e mirë e ç'është e keqe.

Edhe pse metodat mund të kenë karakter të përbashket njerëzor ndërmjet nesh dhe qytetërimeve të tjera, përsëri vërejmë se mendimet e feve rrëth koncepcionit të njeriut, të jetës e të qëllimeve janë plotësisht të llojlojshme.

Dijetari musliman kur studion arkitekturën ose medicinën nuk has vështirësi në harmonizimin e mendimit mijekësor apo arkitektural dhe mjeteve, mirëpo kur studion filozofinë perëndimore do të shohë se ajo e ka shndërruar njeriun

në Zot, se i ka dhënë Zotit pozitë më të ulët se njeriut, se thotë: "Zoti duhet ta mbrojë interesin, të mëshirojë, të japë çdo gjë, t'i pranojë gabimet e të falë", se s'duhet t'i lejojë apo ndalojë gjérat, se duhet ta lejojë prostitucionin dhe se duhet ta lejojë interesin në sferën ekonomike. Kështu, njeriu i kapërcen të gjitha kufijtë dhe nuk e lejon që ta fusë në zjarr, ngase kjo mënyrë trajtohet kërcënimi ndaj njeriut dhe lirisë së tij. Njeriut i duhet vetëm të shkojë në kishë e t'i regullojë lidhjet me Zotin.

Unë rrëqethem kur dëgjoj apo lexoj rreth arteve perëndimore të cilat mbështeten në lakuriqësinë dhe të cilat konsiderojnë se vlera estetike është e lidhur me njeriun laku-riq, me femrën laku-riqe dhe me statujat laku-riqe që janë të shpërndara nëpër qendra të ndryshme. Rrëqethem nga e gjithë kjo, sepse jam musliman dhe pjesëtar i qytetërimit që njihte mbulesën, e nëse rrjedh nga rrjedha e faraonëve, edhe ata mbuloheshin, e nëse rrjedh nga babilonasit, edhe ata kanë qenë të mbuluar.

Pra, pa marrë parasysh se nga rrjedh, askund nuk gjej lakuriqësinë. Lakuriqi për mua është i poshtër, ndërsa për Perëndimin, fisnik.

Për këtë shkak unë distancohem nga artet e tij, por jo edhe nga shkencat ekzakte e teknologjike të cilat formuan qytetërimin dhe intelektin e tij. Filozofia, shkencat shoqërore, artet, letërsitë dhe shkencat humane duhet të janë si profesione lokale.

Sa u përket shkencave humane e shoqërore, them se tematikat e tyre kanë të bëjnë me njeriun si subjekt individual shoqëror, shtetëror, kulturor, psikik dhe intelektual. Pra, këto dy lloje janë në shërbim të ndonjë fenomeni të lartpërmendur.

Ne, së pari duhet ta anulojmë iluzionin se Kur'ani famëlart dhe Sunneti i Pejgamberit janë vetëm burime të sherialit: për hallallin dhe haramin. Këtë çështje ne e konsiderojmë iluzion të rrëzikshëm që ka ndikuar në intelektin e

musilimanit prej kohëve të hershme dhe i ka zhdukur afër 6000 ajete kur'anore për tu përqëndruar vetëm në një koleksion ajetesh rreth hallalit dhe haramit.

Ne dëshirojmë që Kur'ani famëlat të shndërrohet në burim të kulturës e diturisë, ashtu siç është burim i parimeve të sheriatit. Disa juristë muslimanë thonë se ajetet e parimeve të sheriatit janë 300, ndërsa disa të tjera, 500. Ata gjithashtu thonë se hadithet e parimeve të sheriatit janë mes 500 dhe 1100 ose 1200.

Ne të gjitha këto i pranojmë, por gjithashtu kemi edhe çështje që njihen si shkenca humane e shoqërore, për të cilat flet Kur'ani, i potencon dhe i hulumton. Pra, jemi të obliguar që ta zbulojmë udhëzimin e Kur'anit famëlat në këto sfera.

Psikologja studion njeriun dhe psikikën njerëzore, ndërsa sociologja studion shoqërinë dhe problemet e saj. Pra, si t'i pranojmë Kur'anin famëlat dhe Sunnetin pejgamberik vetëm si burime të parimeve juridike e jo edhe si burime të kulturës të të menduarit, të diturisë e të qytetërimit? Muslimani, pa marrë parasysh se çfarë specializimi ka, mbështetet në ajetin kur'anor dhe në hadithin pejgamberik.

Për të korruar sukses në këtë sferë, duhet të veprojmë kështu:

I - Duhet të rikonstruktojmë leximin e Kur'anit dhe hadithit të Pejgamberit a.s. dhe t'i klasifikojmë në çështjet e shkencave humane e shoqërore për t'i zbuluar udhëzimet dhe rregullat e tyre. Shumica e tyre janë përzier me shkencën e jurisprudencës islame gjatë historisë sonë dhe për këtë shkak ndihet nevoja për ristudim dhe riklasifikim. Meqë në disa prej tyre dijetarët tanë nuk janë përqëndruar, atëherë zbulimi i tyre është obligim yni.

Ashtu siç i kanë caktuar dijetarët juristë e usulistë metodat e ixтиihadit, për të përfituar parimin juridik, gjithashtu edhe

ne obligohemi të caktojmë metodën për studimin e Kur'anit dhe Sunnetit në shkencat humane e shoqërore, me qëllim që të përfitojmë mënyrën e përdorimit të Kur'anit dhe Sunnetit në këto sfera.

II. Patjetër t'i njohim përpjekjet tona gjatë historisë për zbërthimin e problemeve të shkencave humane e shoqërore ngase në mesin e vellezërve tanë ka ekspertë të pedagogjisë, të informatikës, të psikologjisë... Unë njoh një djalë të ri që punon me ne si asistent, dhe pasi që ia dhashë një libër të Fahruddin Razlut, edhe pse ka kryer specializimin e psikologjisë në Amerikë, i habitur më tha: "Habitem, e tërë ajo që e kam mësuar në universitet është e mangët, bile edhe terminet janë të frikshme. A është e vërtetë se ky libër daton prej vitit 606/H?" Iu përgjigja: "Po, ky dijetar ka vdekur në vitin 606/H dhe ky libër është shkruar disa shekuj para se të lindej Frojdi dhe themeluesit e shkollave të ndryshme psikologjike".

Ky bir i muslimanëve është shembull konkret se s'di që Kur'ani famëlat. Sunneti pejgamberik dhe pasuria shkençore e trashëguar mund të konsiderohen burim për te. Ai është profesor i psikologjisë dhe psikolog, por me metoda nga koncepti perëndimor, nga vizioni perëndimor dhe nga filozofia perëndimore.

Për këtë shkak ndihet nevoja që një grup specialistësh t'i qasen këtij studimi dhe të planifikojnë për klasifikimin, kritikën, pastrimin dhe hulumtimin e pasurisë që e kemi të trashëguar në këtë lémë.

III. Obligo hemi ta studiojmë pasurinë bashkëkohore, gjegjësisht atë që pasuria perëndimore e quan pasuri njerëzore. Në të ndihmuani gjithë njerëzit, bile edhe shumë libra nga autorët tanë paraardhës dhanë kontributin në të. Perëndimorët i pranuan dhe i plasifikuan sipas vizionit të tyre. Në obligohemi ta studiojmë, por jo sipas metodës që zbatojmë sot. Ndiejmë obligim që ta studiojmë me një kritikë precise sipas mënyrave të nxerra nga Kur'ani dhe

Sunneti pejgamberik i pastër dhe i armatosur me mendimet që ekzistojnë në pasurinë tonë shkencore rrëth këtyre sferave. Ky studim kritik e preciz na ndihmon në ndarjen e mendimeve frytdhënëse e jofrytdhënëse dhe të atyre të mira e jo të mira. Për ta realizuar këtë qëllim, duhet të përcaktohet metodologjia e punës.

Më parë theksuam se duhet ta caktojmë metodologjinë e punës, ashtu siç e kanë caktuar usulistët metodologjinë e usulli-fikhut për t'i analizuar tekstet e shariatit (tekstet juridike).

Këtë progres më së miri e paraqet skema e parë, të cilën e paraqitëm kur i shqyrtuam format e punës me ideologjinë (të menduarit) perëndimore.

Në fund të theksoj se Instituti Ndërkombëtar i Mendimit Islamik orvatet të formojë plane praktike për realizimin e qëllimeve të tillë nëpërmes formave vijuese:

1. Nëpërmjet simpoziumeve sikur ky, ku ulemi, bisedojmë e diskutojmë, i qartësojmë mendimet tona dhe përfitojmë një vetëdije të përbashkët. Simpoziumet tona ndonjëherë caktohen për një lëndë e ndonjëherë për më shumë se një, si p.sh. simpoziumi i shkencave bihevioriste, ose vetëm i pedagogjisë apo i psikologjisë. Nëpërmjet studimeve të tillë që i ofrojnë dijetarët dhe profesorët, përfitohen vizione rrëth këtyre tematikave.
2. Procesi i marrjes së mendimeve nga dijetarët dhe humtuesit, për të cilët jemi të bindur se posedojnë njoħuri dhe kreacion në këto sfera.
3. Inkurajohen studentët pasuniversitarë të tubojnë sa më shumë material rrëth këtyre çështjeve, të cilat do të mund të shfrytëzohen në të ardhmen.
4. Botimi i hulumtimeve dhe i studimeve në libra, revista, gazeta etj.
5. Pranimi i studimeve serioze të cilat ofrohen para ose pas përfitimit të titujeve shkencorë.

6. Formimi i planeve të gjera shkencore, në të cilat marrin pjesë më shumë se një profesor, edhe ate me qëllim të përpunimit të ndonjë studimi ose hulumtimi për të ndihmuar kombinimin dhe këmbimin e mendimeve.

Ky pasqyrim i shpejtë dhe i përgjithshëm i kësaj çështjeje ju njofton me peshën e madhe të krizës dhe të rezikut që na kërcenohet.

Siq thashë në fillim, ne mendojmë se po qe se universitetet e botës sonë islamë përpiken seriozisht t'i studiojnë këto çështje, atëherë pritet të arrihet ndonjë rezultat pas 15 ose 20 vjetësh, ndërsa institutet që i ngjajnë institutit tonë kanë nevojë për shumë gjenerata.

Mendoj se detyrë jona parësore është përgatitja e projektit dhe aktivizimi i përgjithshëm i muslimanëve nëpërmjet vizioneve praktike vetëdijësuese, me qëllim që të shtohet numri i kontribuesve.

Sa për fillim, filluam me librin "*Islamizimi i diturisë*", formuan listën që përban 7000 emra të islamologëve dhe të dijetarëve të shkencave shoqërore nga bota islamë dhe perëndimore dhe u dërguam pesëmijëve prej tyre letra bashkë me nga një kopje të këtij libri, duke kërkuar mendimin e tyre rreth tij, rreth përbajtjes, rezymesë praktike dhe projektit të shkurtër. Më kujtohet se vetëm shërbimet postare kushtuan më shumë se 15000 dollarë, por sa u përgjigjën? Numri i tyre është vetëm 138 nga 5000; prej tyre 56 shkruajtën punime, ndërsa të tjerët dërguan vetëm letra falënderimi... Prej 56 punimeve vetëm tri nga jashtë dhe tri nga instituti kishin karakter shkencor. Pra, me sa duket, vetëm një hulumtues në çdo dy mijë mund të japë kontributin e vet. Kjo ishte për kohën e

¹ Libri në fjalë është botuar edhe në gjuhën shqipe nga Shtëpia botuese "Logos-A" nga Shkupi më 1995, në përkthim të Urim Poshkës.

atëhershme, ndërsa sot, duke iu falënderuar Zotit, çështja është krejtësisht ndryshe. Përgjigjja pozitive është rritur, edhe pse ende nuk i plotëson kushtet e kërkaura, gjë që argumenton se vetë intelekti islamik ka nevojë për proces ndryshimi e përparimi, për pastrim dhe për rinxitje të re, që mund të jetë e frytshme. Për këtë shkak vendosëm që ta përgjithësojmë këtë çështje në mbarë ummetin, ngase nuk i takon vetëm një grapi apo një ideje, por është çështje e mendimit dhe kulturës së mbarë ummetit. Ummeli duhet të edukohet në këtë fryshtë dhe të tubohen të gjitha fuqitë pozitive për të dhënë një kontribut të tillë.

Në bazë të statistikës që e kam lexuar, sot në Amerikë studiojnë 87.000 muslimanë në lëmenj të ndryshëm, dhe përfat të keq, pjesa dërrmuese e lëmenjve të tillë kanë të bëjnë me problemet e botës perëndimore. Në qoftë se pyetet ndonjëri prej tyre rreth lëmit të studimit të tij, do të përgjigjet se studion intuicionin e shtetit Indiana, të qytetit Çikago ose të Uashingtonit. Në qoftë se pyetet studenti i mjekësisë, do të përgjigjet se studion ndonjë lloj sëmurjeje nga ky qytetërim, ndërsa studenti i shkencave humane e shoqërore do të thotë: "Studioj fisin Gamid ose Zahran". Të njëjtës pyetje studenti i linguistikës do t'i përgjigjet se studion ndonjë dialekt të Afrikës ose Azisë. Studenti musliman ose shteti i tij paguajnë prej 60.000 deri 70.000 dollarë përfshirë diplomuar në shkencat humane e shoqërore, ndërsa në lëmenjtë shkencorë ekzaktë paguan deri më 200.000, dhe kështu studenti humb identitetin e vet kulturor, i luhatet përkatësia e tij fetare e ideologjike dhe paraqet studimin që i shërbën këtij qytetërimi, politikës, aparatit ose institucioneve të tij.

Në fund rezultati është se fiton diplomën e fakultetit, të magjistraturës ose doktoratës apo bëhet funksionar që pret vetëm rrrogën.

Organizatat dhe institucionet e studentëve muslimanë kanë obligim të rëndësishëm përfshirë shpëtuar të rinjtë mus-

limanë dhe për t'ua dhënë rolin pozitiv efektiv. Në qoftë se ndonjëri studion shkencat humane e shoqërore, atëherë duhet të studiojë ndonjë problem të menduanit ose të diturisë, të hulumtojë rreth ndonjë problemi të mendimit islamik apo të metodologjisë ose të specializohet në ndonjë problem që mund t'i shërbejë islamizimit të diturisë ose procesit të ndryshimit të kulturës.

Në qoftë se instituti dhe organizatat e studentëve mund t'i vetëdijesojnë të rinjtë muslimanë me këtë rol, atëherë mbrojmë pasurinë e ummetit tonë dhe fuqitë tona dhe i shfrytëzojmë universitetet e tyre në favor tonin. Në vend që studenti t'u shërbejë çështjeve të qytetërimit perëndimor, ne dëshirojmë që studenti musliman, universiteti dhe seksioni të jenë në shërbim të çështjeve tona. Në qoftë se shkruhet ndonjë disertacion rreth problemit të dekadencës në vendet islame, suksesi do të jetë pozitiv në vendin amë për ta tejkualuar këtë gjendje gjatë procesit të transformimit civilizues.

Nëse analizohet ndonjë problematikë e metodës, e mendimit ose e shkencave humane nga aspekti islam, t'i shfrytëzojë metodat, aparatet, universitetet dhe përvojat e tyre në favor të interesit të ummetit.

Edhe pse mendoja që kjo ligjëraturë të jetë e shkurtër, përsëri u zgjat, por shpresoj se svarova disa probleme dhe nxita disa çështje konkrete, për të cilat mendoj se diskutimi do t'i svarojë edhe më tepër.

Në fund lus Zotin e Madhëruar që të na mëshirojë së bashku, të na shpërblojë me të mira dhe të veprojmë sipas dëshirës e pëlgjimit të Tij.

Paoja dhe mëshira e Zotit qofshin mbi ju!

DISKUTIMI RRETH LIGJËRATËS

PYETJE: Në ligjératë cekët Shejh Muhammed Abduhunë, rreth të cilët ka mendime të ndryshme, pra, ç'mendon ti për të?

PËRGJIGJE: Problem i invazionit ideologjik:

Në bazë të karakterit të problemit dhe të mendimeve të disa vëllezërve mendimtarë muslimanë, ekzistojnë invaziioni ideologjik dhe disfata. Nëse mendon në këtë formë dhe nëse nisesh nga ky aspekt që të analizosh veprimtarinë e Afganiut dhe Muhammed Abduhusë, atëherë mund të vishë në përfundime të tilla.

Pasi që Muhammed Abduhu fliste në atë kohë për gruan egjiptiane, për të drejtat e saj, për kujdesin ndaj saj, dhe më vonë Kasim Emini boton librin "Çlirim i gruas" e pas tij vjen Huda Sha'ravi, e cila udhëheq lëvizjen për çlirimin e gruas sipas modelit perëndimor, pra ai i cili i ndërlidhë të gjitha këto çështje e pastaj thotë se Muhammed Abduhu ia ka diktuar Kasim Eminit librin "Çlirim i gruas"..., mund të mendojë ashtu por realiteti është ndryshtë. Muhammed Abduhu ka pasur aq guxim që të shkruajë çështje të tilla në rast se dëshironte, pra pse të shkruajë një libër e pastaj t'ia përshkojë Kasim Eminit?

Nëse e shqyrtojmë këtë çështje në formë të studimit historik, do të vërejmë se në atë kohë ka ekzistuar një numër i dijetarëve të singertë muslimanë që kanë pasur qëllime të pastra. Nëse i analizojmë mendimet e tyre në

suazat historike, atëherë do të gjejmë arsyé dhe nuk do t'i akuzojmë.

Kur është pyetur imam Buhari për teorinë e krijimit të Kur'anit famëlart, edhe pse kishte reputacion të lartë, përgjigjja e tij ka qenë enigmatike, dhe kështu disa filuan të thonë se (imami) pranon teorinë e krijimit të Kur'anit, ndërsa respektuesit dhe aderuesit e tij e mohonin një gjë të tillë. Nëse hulumton realitetin, njeriu ka qenë nën presion dhe është detyruar të thotë diçka të tillë.

Kur emigroi Pejgamberi a.s. prej Mekkes në Medine, e pyeti njérin: "Kush janë këta njerëz?" Ebu Bekri i përgjigjet: "Prej "ujit" (Ma'it). Pejgamberit a.s. i pëlqeu përgjigjja por ai mendoi se ekziston fis me emrin "ujë", ndërsa Ebu Bekri aludonte në ate se Zoti ka kriuar çdo gjë prej ujit.

Nëse e shqyrtojmë këtë çështje dhe e fusim në korniza të shëndosha, gjejmë arsyetimin e tyre, e nëse e kuqtojmë sipas dr. Muhammed Muhammed Huseinit, autor i librit "Fortifikatat tonë të mezikuara nga brenda", atëherë do t'i konsiderojmë spiunë e tradhtarë.

Mendoj se të rinjtë muslimanë duhet të kenë njohuri rreth kësaj periudhe dhe të marrin në konsideratë ndikimin e rrëthanave të kohës e të vendit dhe të faktorëve të jashtëm e të brendshëm, si dhe studimi i tyre të jetë preciz për të ofruar mendim korrekt dhe vendim të shëndoshë.

S'ka dyshim se Afganiu dhe Muhammed Abduhu kanë dhënë kontributin pozitiv në kohën e tyre. Përveç këtyre, gjithashtu hasim në Muhammed ibën Abdulvehabin i cili luftonte kundër risive në kohën kur rastësisht anglezët e sulmonin pushtetin osman, dhe mund të shfrytëzoj rastin e të them se ai ka punuar për anglezët (Zoti na mbrojtë). Qëllimi i tij ishte mbrojja e besimit dhe korrigimi e reformimi i liq, dhe nëse rastësisht ndodh diçka tjetër, nuk do të thotë se ai ka punuar për ndonjë qëllim tjetër.

Studimi i rethanave të ndryshme na mundëson të jemi më korrekt, të kemi mendim më të shëndoshë dhe të kemi dobi më të pastër nga pasuria jonë intelektuale.

PYETJE: Pjetje rreth tematikës së shtjelluar. Kur flet për shëndoshmérinë e të menduarit, a keni për qëllim metodën e mendimit, mendimin perëndimor apo mendimin e muslimanit! Në realitet unë vërej kontrast nëse them "shëndoshmëria e mendimit islamik". Kontrasti është edhe më i madh nëse them "shëndoshmëria e mendimit evropian" ngase mendimi i tillë bazohet në metoda e burime që nuk janë të ngjashme me metodat dhe burimet tona.

Nëse kemi për qëllim "shëndoshmérinë e metodës" eventualisht shëndoshmérinë e metodës së të menduarit, atëherë unë ballafaqohem me një problem tjeter, gjegjësisht me problemin se, pasi unë tash kam një metodë, atëherë pse të marr ndonjë metodë tjeter?

PËRGJIGJE: Në realitet unë nuk them "shëndoshmëria e të menduarit" por them "ripërtërirja e metodave të të menduarit dhe islamizimi i diturisë". Pra, ekziston dallim i madh midis shëndoshmërisë së të menduarit dhe ripërtërirjes së metodave tona.

Thamë më parë se mendimi islamik i ka burimet e veta, gjegjësisht shpaljen dhe ekzistencën në përgjithësi. Ne shfrytëzojmë shpaljen në lëmenj të kufizuar e të caktuar sipas Zotit të Urtë ashtu siç e shfrytëzojmë ekzistencën sipas kufizimeve dhe caktimeve të definuara nga Zoti. Ne mendojmë se në një kohë mendimi ka rënë nën ndikimin e devijimeve dhe ideve që nuk janë përputhur me burimet dhe që kanë formuar shtrembërim psikik, kulturor e edukativ në konstruksionin tonë ideologjik, psikik, kulturor e edukativ, si psh. në çështjet që i cekëm më parë dhe devimi në metodë. Ripërtërirja e metodave të mendimit realizohet nëpërmjet definimit të metodave tona sipas mënyrës që e theksuan më parë, gjegjësisht sipas meto-

dave të formuara nga burimet e mendimit tonë. Gjithashtu duhet sqaruar edhe mënyra e veprimit me këto burime. Thamë më parë se në tekste kemi metodën usuliste, kurse në jetë, metodat tona dhe metodat e mbarë njerëzve, të cilat mund t'i shfrytëzojmë nëse i fusim në korniza të shëndosha e korakte.

Çështjet ose problemet ideologjike, të cilat ndikuan në intelektin e muslimanit, në njeriun musliman, në shoqërinë islamë dhe në ekzistencën islamë e kanë shkatërruar edukatën, rrugën dhe kulturën e muslimanit, dhe për këtë shkak ndihet nevoja për studimin e të gjitha ndikimeve, gjegjësisht ndihet nevoja për analizimin e mënyrës dhe shkakut të ndodhjes së një gjëje të tillë dhe mënyrës së shërimit të gjendjes së tillë.

Për sa i përket mendimit perëndimor, them se ne dëshirojmë ta studiojmë por jo sipas dy logjikave që i ceka në fillim, kryesisht jo sipas logjikës që pranon në përgjithësi ose logjikës që refuzon pa kurrfarë dallimi. Pra, ne do të kemi qëndrimin e kritikut preciz që mbështetet në Kur'an, në Sunnet dhe në analizat individuale dhe që pranon vetëm të shëndoshën e pastër që përputhet me besimin e tij dhe refuzon atë që është fryt i filozofisë së Perëndimit dhe i udhëzimeve të saj.

PYETJE: Si e mendoni vazhdimësinë e Hadithit dhe Sunnit kur shohim se ideja e tillë është në kthetrat e modelit perëndimor. Pastaj, koncepcionet nuk janë të përshtatshme për jetën e as për ekzistencën. si p.sh. Perëndimi është për ne gjithmonë mjet i matjes së gjërave pa marrë parasysh se a përparojmë apo ngecim prapa; pra edhe kjo mënyrë nënkuption robërimin, ngase në qoftë se në bazë të modelit perëndimor analizohet ekzistenza, edhe pas pastrimit të shoqërisë perëndimore - sipas mendimit tënd - përsëri gjendem në kthetrat e kësaj shoqërie perëndimore.

Sa për sqarim potencoja shembullin se nëse paramendojmë se të gjithë banorët e shtetit amerikan janë muslimanë të denjë, atëherë a realizohet qëllimi njerëzor? A do të realizohet qëllimi yt nëse e arrijmë këtë qytetërim dhe e pastrojmë?

Unë vërej ndikimin e Perëndimit në shumë gjëra. Faza e balancimit krasonte në bazë të Perëndimit dhe në fund filloj ta mbrojë Islamin ngase është më i mirë se mendimi perëndimor. Edhe në fazën tjetër kërkojmë Perëndimin, dhe me sa duket, e tërë kjo ide, të gjitha mendimet tonë dhe mbarë ekzistencë jonë fillon nga Perëndimi. Unë mendoj (Zoti e di më së min) se mëkëmbësia e njeriut në këtë tokë nënkupton diçka që s'ka lidhje me Perëndimin, eventualisht se pa marrë parasysh a ekziston Perëndimi apo jo, kjo ide patjetër të ekzistojë.

Dr. Taha Xhabir: Çfarë alternative ofroni?

PYETËSI: Mendoj se nëse diskutojmë rreth Perëndimit dhe e përdorim si peshore, atëherë shoh rezik ngase i ngajjmë atij që në dyluftim me ndonjë gjigant të madh cakton shkurtabiqin si kundërshtar. Qytetërimi perëndimor vazhdimisht lëviz, e ne nëse e zgjedhim këtë analizë ose këtë propozim, atëherë zgjedhim fillimin prej zeros. Në qoftë se dëshirojmë ta arrijmë këtë qytetërim me pastrime (vetëm Zoti e di) sipas matjes kohore, procesi i tillë ka nevojë për shekuj e jo për vite.

Mendoj se kështu e kuptova ligjëratën tuaj.

Dr. Taha Xhabir: Mirë, çfarë alternative ofroni?

PYETËSI: Mendoj se duhet ta definojmë metodën, të kemi ide të re dhe të mos e konsiderojmë Perëndimin si peshore të lëvizjeve tonë.

Si do të kemi sukses nëse filloj prej fillimi me Perëndimin si peshore?

Dr. Taha Xhabir: Mirë, por çfarë risie doni të ofroni?

PYETËSI: Unë nuk dëshiroj të ofroj diçka të re, por dëshiroj ta lë pasurinë e trashëguar ashtu siç është dhe të nisem ashtu siç u nis Pejgamberi a.s. Patjetër të refuzohet kjo shoqëri në mënyrë kategorike, ngase atë që e konsideron si të mirë, prejardhjen e ka prej shoqërisë dhe filozofisë perëndimore.

Pra, atë që ne e pranojmë si të dobishme, rrjedh nga mendimi perëndimor.

Ju thatë se për t'i zbërthyer problemet, i mbështetemi Kur'anit dhe Sunnetit, si p.sh. çështja e psikologjisë. Vetë Kur'ani thekson rolin e njeriut, mënyrën e mendimit të tij, lëvizjen e tij, problemet e tij dhe sëmurjen e tij.

Përveç Kur'anit, ekzistojnë edhe udhëzime nga biografia e Pejgamberit a.s. për edukimin e fëmijëve. Një numër i madh i haditheve zbërthejnë shumë probleme që kanë të bëjnë me psikikën e fëmijëve.

Pra, metodën e gjejmë në Kur'an dhe në Sunnet, dhe nëse i kthehem burimit, atëherë mund t'i zbërthejmë problemet tona.

Dr. Taha Xhabir: A mendon ashtu siç mendon edhe kjo molë?

PYETËSI: Përafërsisht, por mendoj se atë që e shohim të mirë në Perëndim, rrjedh nga mendimi dhe filozofia që janë të huaja për ne.

Dr. Taha Xhabir: Mendoj se ne të tre, kryesisht ti, motra dhe unë, kemi mendim të përbashkët në çështjet vijuese:

1. Kur'ani dhe Sunneti të konsiderohen pikënisje e mendimeve tona për zbërtimin e çështjeve të shkencave psikologjike e shoqërore. Pra, mendoj se këtu jemi të gjithë ne.

2. Të hulumtohet pasuria jonë e trashëguar.

3. Të vështrohet ky qytetërim me një sy kritik dhe të gjykojmë sipas Kur'anit e Sunnetit e jo sipas tij.

4. Kjo çështje ka të bëjë me metodën, gjegjësish të hedhim rishikime në burimet e diturisë. Sipas Perëndimit, burimet e diturisë janë: ekzistenca, shqisa dhe eksperimenti, ndërsa sipas meje, burimet e diturisë janë shpalja (Kur'ani dhe Sunneti) dhe ekzistenca me intelektin, shqisën dhe eksperimentin. Pra, si mund ta pranoj metodën perëndimore? Unë nuk pranoj gjë prej saj, përveç asaj që mendoj se është trashëgimi njerëzore, në të cilën kontribuan perëndimorët, muslimanët dhe të tjerët. Jam i detyruar ta shikoj me qëndrim kritik dhe ta vlerësoj në bazë të Kur'anit e Sunnetit.

Imam Ibën Tejmijje (Zoti e mëshiroftë) e ka studuar logjikën aristoteliane, e ka kritikuar dhe pastaj ka shkruar rreth saj në dy libra, gjegjësish në "Kritika e logjikës" dhe "Kundërshtimi i logjicientëve". Pastaj, në shumë vepra të tij ka shkruar mëth çështjeve të metodës.

A mendoni se duhet ta refuzoj krejt këtë kontribut dhe të mos pranoj as atë që mund të jetë pozitive?

PYETËSI: Kur depërttoi filozofia në mesin e muslimanëve u formua ilmul-kelami (apologjetika islamë) dhe lindën sektet e mosmarrëveshjet, të cilat s'mund t'i kapërcejmë. Përse ndodhi kjo?

Kjo ndodhi ngase njerëzit të cilët e bartën filozofinë, mendonin se ajo është pjesë e mirë e qytetërimit, ashtu siç vepruan edhe me qytetërimet tjera, dhe në fund rezultati ishte formimi i sekteve.

Çka na garanton neve, mendoj mua, ty dhe të tjerëve nga vëllezërit tanë bashkëkohorë, se ajo që mendojmë se është e mirë në qytetërimin perëndimor, pas dy mijë vjetësh nuk do t'i krijojë ummetit probleme të reja? Çka na siguron një gjë të tillë?

Dr. Taha Xhabir: Sigurim është mbështetja e përhershme në Kur'anin dhe Sunnetin.

PYETËSI: Disa prej bartësve të filozofisë nga shoqëritë tjera pa dyshim kanë pasur qëllime të pastra, janë mbështetur në Kur'anin e Sunnetin, kanë bërë ixhihad dhe kanë gabuar.

Dr. Taha Xhabir: Së pari ju korrigjoj se ata kanë marrë prej filozofisë atë që dëshironin. Pastaj, vetë filozofia ka domethënien tjetër ndërsa depërtimi i saj në intelektin tonë ka domethënien tjetër, të cilën mund ta lexoni në literaturën e saj.

Me'muni ka anuar nga filozofia (Zoti e shpëtoftë në qoftë se qëllimet e tij ishin të pastra) ngase i përkiste doktrinës së mutezilitëve dhe ka qenë racionalist. Ky kishte dëshirë të korrë sukses në konfliktin me muhaddithët dhe tradicionalistët (tekstualistët), dhe kështu, pasi që kishte dëgjuar se grekët kanë diçka që po qe se përkthehet do ta mundësojë depërtimin e doktrinës së tij në mesin e muslimanëve, kish filluar të mbështetet në përkthim dhe në Sunnetin pejgamberik. Për fat të keq, nuk kishte përkthyes muslimanë. Kështu kërkoi prej rjerëzve 'I mësojnë gjuhët, si p.sh. prej Zejdit kërkoi sirianishten, ndërsa prej të tjerëve hebraishten, dhe gjithmonë prej Zotit kërkonte lehtësim. Me'muni kërkonte prej hebrejnje dhe të krishterëve të përkthejnë, dhe për këtë shkak, përkthyesit në kohën e Me'munit ishin vetëm hebrenj, të krishterë ose sabejë. Pasi që këta e njihnin hebraishten dhe sirianishten, përkthyen çdo gjë nga qytetërimi grek, gjegjësisht çështjet që kishin të bënin me problemet e intelekteve, të cilat nuk ishin të udhëzuara nga shpalja...

Thuhet se në një manastir ishin fshehur ca libra, për të cilat supozohej se e shkatërronin Krishterimin. Pasi që këta libra kishin përbajtje filozofike, dyert i kishin mbyllur njëherë e përgjithmonë. Transmetohet se kolegiumi i Is'hak ibën Mejmunit e ka rrënuar këtë fortifikatë, i ka nxjerrë librat prej të cilëve frikohej Krishterimi dhe ua ka përkthyer muslimanëve. Në këtë proces nuk është zgj-

dhur kurrgjë por, për fat të keq, çdo gjë është përkthyer pa kurrfarë sistematizimi, dhe kështu ndikimi ishte tejet negativ.

Një pjesë prej tyre depërtuan në procesin e konfliktit politik dhe shoqëror që zhvillohej në atë kohë.

Situata jonë ndryshon nga e kaluara, ngase ne së pari mbështetemi në Kur'an dhe në Sunnet të cilat konsiderohen burime të mendimit dhe të kulturës sonë. Ne gjithashtu i rikthehem i trashëgimisë sonë islamë dhe ajo që përputhet me udhëzimet e Kur'anit e Sunnetit pranohet e nëse jo, refuzohet. Përveç kësaj, ne mbështetemi në trashëgiminë bashkëkohore, pa marrë parasysh se a është perëndimore apo lindore, ngase ne kemi dritën: "Ju ka ardhur drita dhe libri udhëzues nga Zoti" (El-Maide, 15). Faktikisht unë dëshiroj të mos i jap rëndësi se a i takon Perëndimit, Lindjes apo ndokujt tjeter ngase unë nuk do të nisem nga ky aspekt, por do të nisem nga ekzistenca ideologjike, civilizuese e kulturore, gjegjësisht nga aspekti i njeriut të rëndësishëm që mbështetet në burime dhe që është i udhëzuar. Përveç kësaj, unë kam mbrojtje dhe siguri të mjaftueshme nga çdo devijim e rrezik.

Për sa u përket masave parandaluese, përsëri në intelektin e muslimanit ekziston çështja e frikës, e cila është pjesë e problemeve tona ideologjike.

Në qoftë se diçka është e vërtetë, e shëndoshë, e pranuar dhe nuk kundërshton Kur'anin, Sunnetin ose ndonjë burim tjeter të Islamit, atëherë obligohem ta pranoj. Pse të frikohem e të supozoj diçka që mund të ndodhë pas njëqind, dyqind ose treqind vjetëve? Ne pranojmë preventivën si argument nëse mbron nga e keqja objektive, e në qoftë se çështja është vetëm hipotetike, atëherë nuk kemi shkas që të largohemi nga diçka që është e shëndoshë, e vërtetë dhe e sigurt.

Unë dëshiroja që mendimet tona të jenë të qarta. Nuk ka diçka që quhet harmonizim ndërmjet qytetërimit apo mendimit evropian dhe mendimit islamik, ashtu siç nuk ka thyerje të murit mes kulturës perëndimore dhe mendimit islamik - Zoti na ruajtë.

Ne orvatem i që të mbështetemi në Kur'an e në Sunnet dhe të rikonstruktojmë lexicin e tyre, me qëllim që t'i mësojmë udhëzimet e tyre rrëth këtyre çështjeve dhe problemeve.

Ne gjithashtu bëjmë përpjekje t'i studiojmë të gjitha fraksionet nga trashëgimia jonë, të studiojmë në mënyrë kritike, të mbështetemi në Kur'anin e Zotit dhe në Sunnetin e Pejamberit a.s., të studiojmë trashëgiminë njerëzore dhe të formojmë metodën me të cilën do t'i studiojmë çështjet e qytetërimit dhe kulturës, edhe atë duke u mbështetur në Librin e Zotit dhe në Sunnetin e Pejamberit a.s.

Mendoj se kjo formë prezanton metodën islame dhe se në të s'ka gjë që kundërshton Islamin.

PËRMBAJTJA:

PARATHËNIE.....	5
HYRJE.....	8
DY ÇËSHTJE ESENCALE.....	11
ÇËSHTJA E PARË.....	11
Çështja e invazionit ideologjik.....	11
ÇËSHTJA E DYTË.....	15
Faza e parë.....	16
Faza e dytë.....	17
Faza e tretë.....	17
NEVOJA JONË PËR TË MENDUAR.....	21
KONCEPCIONI I TË KUPTUARIT	23
Domethënia dhe realiteti i të menduarit.....	23
METODOLOGJIA E TË MENDUARIT.....	26
KONCEPCIONI I NJOHJES.....	29
DISA PROBLEME TË TË MENDUARIT.....	32
I - Problemi i intelektit dhe i traditës.....	32
II - Problemi i kauzalitetit.....	33
III - Disa probleme të tjera.....	35
A. Problemi i komentimit	35
B. Problemi i determinizmit dhe indeterminizmit	36
C. Problemi i imitimit dhe i ixтиhadit	37
DISA PASQYRIME NGA KRIZA E TË MENDUARIT	38
RRUGA E SHPËTIMIT.....	41

DISKUTIMI RRETH LIGJERATES	53
PËRMBAJTJA:	63

Taha Xhabir Ulvani
KRIZA E MENDIMIT BASHKËKOHOR

Redaktor gjuhësor
Liljana Jajaga - Meshiq

Korrektor
Fatmire Ajdini - Hoxha

Përgatitja kompjuterike dhe shtypi
Focus- Shkup

Boton:
SH.B. "Logos-A"
II Mak. Brigada, QT "Treska" X/7
91000 Shkup
Tel./Fax: (091) 611-508

Të gjitha mendimet dhe pikëpamjet e autorit nuk janë
doemos edhe të botuesit

Според мисленьето на Министерството за култура бр. 08/1-5828/2 от
21.10.1997, за книгата *Криза на современата литература* се плаќа
поплатена давочна стапка.

Sipas mendimit te Ministrise per Kulturën nr. 08/1-5828/2 te datës
21.10.1997, per librin *Kriza e mendimit bashkëkohor* bëhet pagesa e
lehtësuar tatimore.

Logos-A

dr. Tala Xhabir Ultanı

KRIZA E MENDİMIT BƏŞHƏKƏHOR

ISBN9989-601-52-6